

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії політології міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин і суспільних комунікацій**

**«Міжнародно-правові процеси інтеграції Польщі, Румунії та України
до Європейського Союзу : порівняльний аналіз»**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент 6 курсу 603 групи,
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

Пастушенко Василь Ігорович

Керівник: к. філософ. н. доцент

Струтинський Владислав Євгенович

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри №__

від «___» місяць _____ 2022 р.

д. політ. н., зав. кафедри _____ Макар В.Ю.

Чернівці 2022 р.

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні та методологічні засади дослідження	7
1.1. Концептуальні підходи до новітніх інтеграційних процесів у Європі .	7
1.2. Науковий дискурс щодо міжнародно-правових процесів інтеграції Польщі, Румунії та України до Європейського Союзу	23
Висновки до першого розділу	34
Розділ II. Республіка Польща та Румунія в новітніх євроінтеграційних процесах : міжнародно-правові засади та динаміка розвитку	36
2.1. Європейська інтеграція Республіки Польща : особливості та тенденції трансформації	36
2.2. Румунія в євроінтеграційних міжнародно-правових процесах : здобутки та проблеми	42
Висновки до другого розділу	51
Розділ III. Україна на шляху до набуття повноцінного членства в Європейському Союзі	52
3.1. Європейська інтеграція як фундаментальний національний інтерес України : витоки та сутність	52

3.2. Особливості реалізації євроінтеграційних прагнень України в умовах зовнішньої агресії та системних проблем внутрішньодержавного розвитку	55
3.3. Роль Республіки Польщі та Румунії в європейській інтеграції України	65
3.4. Нова спеціальна процедура приєднання Україною до ЄС : підстави ініціювання та перспективи запровадження	76
Висновки до третього розділу	81
Висновки	82
Список використаних джерел	84
Додатки	107

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розв'язана російською федерацією повномасштабна війна проти України поставила під реальну загрозу саме існування нашої держави й нагально актуалізувала пошук нових безпекових механізмів. Задекларовані у преамбулі Конституції України «європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [70] спрямовані на зміцнення громадянської злагоди на землі України. Революція Гідності 2013-2014 рр, спричинена, зокрема, й глибоким конфліктом між євроінтеграційними прагненнями суспільного загалу та діями тодішньої влади, радикалізувала проблему набуття членства України в Європейському Союзі (ЄС), логічним наслідком чого стало підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між ними. Однак, нові реалії російсько-української війни поставили на порядок денний проблему невідкладного приєднання України до ЄС. Юридично закріпило на європейському рівні українські прагнення щодо незворотності євроінтеграційного вибору держави та приналежності до європейської сім'ї офіційне надання Україні статусу держави-кандидата на вступ до ЄС. Важливим у нашому поступі до євроспільноти, вважаємо, є широке використання досвіду інших держав-членів ЄС, зокрема сусідніх – Республіки Польщі та Румунії, а також системна підтримка ними наших євроінтеграційних устремлінь. Систематизація та порівняння історії, чинників, особливостей і наслідків становлення й розвитку міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до ЄС зумовлені їхньою приналежністю до окремих регіонів Європи, кожен з яких характеризується своїми політичними, соціальними, економічними, інституційними, культурними й іншими особливостями і чинниками розвитку. Порівняння особливостей і наслідків євроінтеграції у цих державах важливе й тому, що вони є найвиднішим і найцитованишим зразком ранньої й загалом успішної євроінтеграції. Тому порівняльне дослідження міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до ЄС видається науково і практично вагомим.

Метою роботи є розкрити зміст, особливості, динаміку міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до Європейського Союзу. Специфікою досліджуваної теми є спільність й істотна відмінність євроінтеграційного шляху цих країн, що об'єктивує доцільність його порівняльного аналізу.

Завданнями роботи є:

- визначити теоретико-методологічні засади наукового дослідження;
- проаналізувати міжнародно-правові засади та динаміку участі Республіки Польщі та Румунії в новітніх євроінтеграційних процесах, її особливості, здобутки та проблеми;
- з'ясувати сутність європейської інтеграції як фундаментального національного інтересу України;
- дослідити особливості реалізації євроінтеграційних прагнень України в умовах зовнішньої агресії та системних проблем внутрішньодержавного розвитку;
- охарактеризувати роль Республіки Польщі та Румунії в європейській інтеграції України;
- розглянути підстави ініціювання та перспективи запровадження нової спеціальної процедури приєднання України до ЄС.

Об'єктом дослідження визначено міжнародно-правові процеси інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до ЄС.

Предметом дослідження виступає порівняльний аналіз особливостей, динаміки й перспектив розвитку міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до ЄС.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1989-2022 років. Нижня межа пов'язана з процесами демократизації в Республіці Польщі та Румунії, логічним наслідком яких став вступ цих держав до ЄС (2004 – Республіка Польща, 2007 – Румунія). Проголошення незалежної Української держави (1991) започаткувало новий етап реалізації віковичних євроінтеграційних устремлінь українців. Верхня межа – характеризується

впевненим поступом Республіки Польщі й Румунії по шляху розвитку в євроспільноті, набуттям Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС в умовах зовнішньої агресії.

Методологія і методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові, загальнологічні та спеціальні методи дослідження, які уможливили цілісне бачення євроінтеграційного процесу. Для розкриття окреслених завдань було застосовано системний підхід, що дав змогу цілісно представити особливості європейського виміру політики Республіки Польщі, Румунії та України. Мета й предмет дослідження обумовили широке використання порівняльно-політологічного методу, що був застосований для з'ясування детермінант євроінтеграційної стратегії та практики держав, конструюванні і систематизації їх основних етапів становлення й особливостей, умов, наслідків, дозволяє виокремити спільні та відмінні риси вступу до ЄС Республіки Польщі та Румунії, особливостей перспектив набуття членства Україною. Метод структурно-функціонального аналізу надав можливість з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки взаємодії Республіки Польщі та Румунії з ЄС та Україною. Для розв'язання дослідницьких завдань, також, застосовано методи: аналізу, синтезу, індукції, дедукції та узагальнення. Інституційний та різні емпіричні методи, передусім контент-аналіз, івент-аналіз, спостереження, ситуаційний аналіз, аналіз суспільно-політичного дискурсу та публічної політики, було використано для опрацювання національних нормативно-правових актів.

Джерельна база. При написанні роботи були використані джерела різного виду і спрямування:

– нормативно-правові акти : установчі документи ЄС, міжнародно-правові угоди, акти наднаціональних інституцій ЄС та національного законодавства досліджуваних держав;

– документи особистого походження : окремі промови та праці глав досліджуваних держав, очільників структур ЄС;

- інформація офіційних веб-сайтів структур ЄС і відомств зовнішніх зносин окремих держав;
- аналітичні розробки європейських, польських, румунських та українських науково-дослідницьких центрів, європейські та польські, румунські, українські статистичні звіти, інформаційні повідомлення європейських та національних мас-медіа тощо;
- численні праці науковців досліджуваних країн.

Стан наукової розробки. Дослідження міжнародно-правових процесів європейської інтеграції упродовж останніх трьох десятиліть проводиться багатьма вченими, існує значний масив різноманітних джерел та літератури наукового характеру. Саме праці сучасних польських, румунських та українських вчених стали концептуальною основою даної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань і засобів їх виконання. У магістерській роботі здійснено порівняльний аналіз міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії та України до ЄС. Ураховуючи стрімку динаміку цих процесів окремі наведені у роботі факти, узагальнення та висновки є авторськими й не стали ще предметом наукового осмислення.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю, науковою новизною і полягає у можливості їх застосування у науково-дослідних, навчальних і прикладних цілях. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані для виступів на наукових конференціях та послужити підґрунтям для підготовки до занять з навчальних дисциплін (зовнішня політика України, зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, європейська інтеграція та ін.)

Структура магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків до кожного розділу та роботи загалом, списку використаних джерел (220 найменувань) та 7 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає 113 сторінок.

Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Новітні інтеграційні процеси означені розширенням Європейського Союзу за рахунок країн не просто з різних регіонів, але й країн із різними історією, політичною та інституційною традицією і спадщиною, умовами та параметрами соціально-економічного розвитку тощо. Це актуалізує потребу осмислення концептуальних засад на яких відбуваються міжнародно-правові процеси інтеграції нових держав-членів євроспільноти, їх розуміння, зокрема, польськими, румунськими та українськими науковцями.

1.1. Концептуальні підходи до новітніх інтеграційних процесів у Європі

Досліджувані підходи сформовані представниками різних наукових шкіл, в межах яких здійснювався й проводиться нині аналіз євроінтеграційних процесів. Із всієї сукупності сучасних теорій та концепцій звернемось до тих, які дають змогу осягнути специфіку новітніх міжнародно-правових процесів інтеграції.

Вихідним є положення, що європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення ЄС (Додаток Б) та Ради Європи.

Поряд з економічною відбувається й правова інтеграція, оскільки стартові умови новоприйнятих країн та існуючі у них національні правові системи є різними, унікальними й неповторними. Потреба створення єдиного європейського геоправового простору шляхом об'єднання цих систем об'єктивувала створення відповідного наднаціонального законодавства. Базові його засади визначені установчими документами створення ЄС (Додаток А), які складають основу функціонування цього інтеграційного об'єднання. Чільними серед них є «Договір про заснування Європейської Спільноти» [38], широко

відомий так званий Маастрихтський договір або «Договір про Європейський Союз» від 7 лютого 1992 року [39], а також Договір про запровадження Конституції для Європи» [37]. Реалізація їх положень і приписів загалом забезпечує досконалу міжнародно-правову основу інтеграційних процесів, хоча й розвиток уніфікованого законодавства перебуває в процесі постійного вдосконалення. Особлива увага надається узгодженню норма національного законодавства окремих держав-членів ЄС, перш за все з останніх хвиль розширення з нормами права ЄС. Часом це призводить до певних конфліктів між європейськими та національними структурами, як це було у минулі роки у Республіці Польща.

Питання інтеграції стали предметом обговорення ще на початку ХХ століття. Зокрема, французький учений А. Леруа Больє зазначав, що об'єднання Європи є справою часу, як і виникнення нових відчуттів та потреб її народів. Процес європейської інтеграції, на його думку, відбуватиметься поступово. Однак єдиним стимулом для союзу держав є насамперед їхні спільні економічні інтереси. Теоретичні обґрунтування процесу інтеграції завжди тісно пов'язані з тим, який аспект інтеграції є предметом аналізу. Такі іноземні фахівці з права ЄС, як Я. Тінберген, П. Каптейн та П. Верлорен ван Темаат виокремлювали два основні види європейської інтеграції – позитивну та негативну. Особливістю теорій європейської інтеграції є те, що вони слідують за швидкими та розвиненими процесами її здійснення в інтеграційних об'єднаннях, а не навпаки. Н. Мушак звертає увагу на те, що «теоретики європейської інтеграції слідували за практикою, намагаючись інтерпретувати її в категоріях політичних, економічних, соціологічних вчень» [93].

Упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття з'явилась низка концепцій, автори яких прагнули описати, систематизувати й прогнозувати перебіг інтеграції європейських держав. Їх вивчення дає змогу досягнути логіку нинішніх євроінтеграційних процесів, зрозуміти особливості й перспективи розширення ЄС, що видається істотним для розуміння поступу України до об'єднаної Європи, можливостей використання досвіду інших країн, зокрема,

Республіки Польщі та Румунії. Використання апробованої ними практики вступу до ЄС, що стала предметом наукових розвідок вчених цих країн, дозволило б уникнути низки проблем та оптимізувати цей процес.

Важливим для осмислення міжнародно-правових механізмів інтеграційних процесів є напрацювання сутнісних підходів до розуміння дефініційного змісту поняття «інтеграція» та похідних від нього, зокрема «європейська інтеграція». У монографії І. Яковюк «Правові основи інтеграції до ЄС : загальнотеоретичний аналіз» [175] та його численних наукових працях, окремі з яких використані у роботі [174, 176], праці львівської вченої Л. Луць «Правова інтеграція: загальнотеоретична характеристика» [82], праці «Правова інтеграція: теоретичний аспект» М. Хаустової [154] та ін. детально проаналізована генеза формування цих понять у зарубіжній та вітчизняній правовій думці, названі імена вчених та запропоновані ними підходи. Їх аналіз є змістовним, у даному дослідженні констатуємо, що поза певними, часом й досить істотними, відмінностями в концептуальних підходах до розуміння євроінтеграції, науковців й політиків об'єднує розуміння спонукальних мотивів інтеграції, спрямованої на утвердження демократичних засад й верховенства права, забезпечення суверенітету й територіальної цілісності, що є особливо актуальним для нас в умовах російсько-української війни 2014-2022 років.

Сутність міжнародно-правових процесів виписана у відомих підручниках та навчальних посібниках з міжнародного права [21, 139]. Цілісне розуміння правової інтеграції наведено у першому томі фундаментального п'ятитомного видання Національної академії правових наук України «Правова доктрина України», яке містить наукові погляди щодо філософсько-правових, методологічних та наукознавчих засад правознавства, доктринальних вимірів верховенства права, прав людини і правової системи, праводоктринальних концепцій сучасної української державності та історико-правових доктрин [112].

У виданні є концептуальний підрозділ «Правова інтеграція як фактор розвитку української державності та її правової системи», автором якого є

І. В. Яковюк. На думку знаного фахівця у сфері євроінтеграції «правова інтеграція – це складний процес. З одного боку, він виступає як процес об'єднання елементів у систему, а з другого – спрямований на підтримку цілісності системи, що вже існує. Правова інтеграція має об'єктивний, закономірний характер. <...> Слід відмітити, що роль суб'єктивних факторів підвищується по мірі розвитку інтеграційного процесу. Внаслідок діяльності людини створюються умови, які сприяють або штучно затримують розвиток інтеграційних процесів. Однак передумови та причини правової інтеграції мають об'єктивну природу» [112, с. 714].

Вагому роль у процесі правової інтеграції відіграють її суб'єкти. Для їх означення використаємо запропоновані дефініції І. Яковюком у монографії «Правові основи інтеграції до ЄС : загальнотеоретичний аналіз» [175]. За його визначенням «суб'єкти правової інтеграції – це особи та органи, за посередництвом яких здійснюються об'єднувальні процеси. Це, як правило, органи державної влади, що мають правотворчу або правозастосовну компетенцію. Серед органів – суб'єктів інтеграції слід виокремити колегіальні та одноособові» [175, с. 34]. Серед суб'єктів міждержавної правової інтеграції І. Яков'юк виокремлює як специфічний суб'єкт – міжнародні організації. На його думку «держави починають розглядати міжнародні організації як інструмент, що покликаний допомогти їм в досягненні цілей власної політики в окремих сферах суспільного життя. Відповідно міжнародні організації за своїм функціональним призначенням розглядаються як механізм співробітництва країн» [175, с. 238].

М. Гнатовський у праці «Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми» розглядає правову інтеграцію як «правове співробітництво» і застосував цей термін для позначення «усіх форм інтернаціоналізації національних правових систем». Правова інтеграція – це «спільна діяльність держав, міжнародних організацій, спрямована на зближення національних правових систем на основі міжнародно-правових норм, їх інтернаціоналізації» [30, с. 70].

М. Хаустова у праці «Правова інтеграція: теоретичний аспект» розмежовує за дефініційним змістом поняття «правова інтеграція», «рецепція», «імплементация» та «систематизація». «Імплементация як процес внесення в національні правові системи міжнародних норм та принципів у цілях виконання міжнародно-правових зобов'язань, акцентує М. Хаустова, виступає способом міждержавної правової інтеграції. Систематизацію як процес техніко-юридичного упорядкування правового матеріалу слід розглядати як спосіб інтеграції у праві, який передбачає певні зміни не тільки зовнішньої форми, але й структури системи права» [154, с. 198].

Львівська вчена-правник Л. Луць звертає увагу на те, що «міжнародна інтеграція поділяється на глобальну та регіональну. Глобальна правова інтеграція охоплює загальні об'єднувальні тенденції практично усіх національних систем. Такі тенденції простежуються, наприклад, при взаємодії національних правових систем із міжнародним правом. Регіональна інтеграція відбувається при взаємодії національних систем обмеженої кількості держав у межах певного регіону або в межах певного наддержавного регіонального утворення. Призначенням правової інтеграції є об'єднання національних правових систем (у межах державних) в єдиний геоправовий простір» [82, с. 80].

У своїй праці «Правова інтеграція: загальнотеоретична характеристика» Л. Луць визначає, що «цей процес має комплексний характер та складається з декількох стадій:

1. Поглибленої взаємодії та узгодження засад формування міждержавної правової системи.

2. Наближення національних правових систем до міждержавної шляхом по передньої адаптації внутрішньодержавного законодавства до правових стандартів цієї системи.

3. Входження національних правових систем до міждержавної та остаточна

правова адаптація у межах єдиного правового простору» [82, с. 81]. Цікавим є наведена науковицею характеристика кожної з названих стадій, визначені особливості узгодження окремих національних правових систем між собою та з міжнародними нормами і принципами.

Для новітніх українських реалій важливими є міркування автора щодо змісту і специфіки адаптації національного законодавства до універсальних правових норм ЄС, які визначені установчими документами спільноти, а також «дотримання установлених процедур вступу в об'єднання, а після набуття статусу його члена – взяттям і виконанням усіх передбачених зобов'язань. Тут відбувається повна адаптація національної правової системи до правового поля міждержавного об'єднання» [82, с. 81-82].

Поява та розвиток ЄС, вважає М. Хаустова, є «прикладом успішної спроби збереження впливу на універсальному рівні держав одного регіону в умовах глобалізації. За ступенем інтеграції ЄС наближається до конфедеративної форми правового устрою регіонального об'єднання. При цьому його розвиток відбувається шляхом збільшення кількості повноважень центральних органів європейського інтеграційного об'єднання у сферах зовнішньої політики та економіки, а також розвитку елементів наддержавності. У випадку протиріччя норми права ЄС мають пріоритет перед нормами національного права» [155, с. 14].

У іншій праці «Правова інтеграція: теоретичний аспект» М. Хаустова звертає увагу на істотну особливість функціонування правової системи ЄС, яка має полягає в тому, що «наднаціональний характер ЄС проявляється у праві його органів видавати обов'язкові для держав-членів та їхніх громадян владні акти прямого застосування, що мають пріоритет перед внутрішньодержавним правом, приймати рішення (по ряду питань) більшістю голосів, а не консенсусом. При цьому функціонери органів ЄС виступають в особистій якості, а не знаходяться на службі у держави свого громадянства» [154, с. 200].

Логічним тому є висновок харківської дослідниці, що «європейська правова інтеграція – це процес об'єднування та взаємного пристосування

національних правових систем Європи у межах міждержавних правових систем з метою досягнення та збереження стабільності і розвитку європейського регіону та його суб'єктів» [154, с. 201].

Забезпечити одноманітне розуміння та застосування права співтовариств покликаний Суд ЄС, який за відносно стислі строки утвердився як високоавторитетний і неупереджений орган. Результатом його діяльності стало, зокрема, формулювання низки концептуальних положень, які мають принципове значення для розвитку правових засад інтеграційних процесів. Такою є, наприклад, створена ним концепція незалежності та самостійності права ЄС як автономної правової системи, формулювання його кваліфікаційних ознак.

Детальну характеристику правових цінностей та формування міжнародної свідомості наводять автори новітнього видання «Теорія міжнародного права» (Херсон, 2020). На їх думку «основоположні принципи європейської інтеграції, європейські цінності чітко визначено у Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу (2000 р.). Положення про соціальні права та принципи містить застереження щодо того, що вони реалізуються «на умовах, закріплених правом Європейського Союзу та національними законодавствами і національною практикою». Європейські цінності є не чим іншим, як стандартами певних технологічних процедур у різних сферах життя суспільства та діяльності держави. Головними цінностями у сучасній Європі є демократичні, в центрі яких перебуває людина. До основних правових цінностей, вироблених у рамках європейської правової традиції, віднесено: повагу до людської гідності; фундаментальні права і свободи людини; свободу (волевиявлення, свободу слова, свободу ЗМІ); демократію; верховенство права; рівність усіх членів суспільства; плюралізм; відсутність дискримінації; толерантність тощо» [139, с. 111–112].

Оскільки у процесі євроінтеграційного поступу України особливе значення набуває засвоєння європейських цінностей, на чому наполягають очільники інституцій ЄС звернемось до їх розуміння та правового закріплення.

Такими є базові нормативно-правові акти Ради Європи та ЄС, а також окремі акти національного законодавства держав-членів ЄС, які їх імплементують у власні правові системи. Одеський вчений-правник Бігняк Ю. систематизує ознаки європейських правових цінностей таким чином : «європейським правовим цінностям притаманні ознаки, які, здавалося б, є протилежними, але це і визначає їхню унікальність. По-перше, європейські правові цінності заклали основу для формування універсальних правових цінностей, що закріплені у нормативно-правових актах універсального характеру (Загальна декларація прав людини, Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Пакт про громадянські та політичні права), що відображає їх універсальний характер. По-друге, європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного, економічного розвитку європейської цивілізації,

а також специфіку і зміст європейських правових традицій. Отже, європейські правові цінності є поєднанням універсальності та релятивності правових цінностей» [139, с. 112].

Попри досить істотні відмінності, відомими й найбільш поширеними для розуміння сутності міжнародно-правових процесів європейської інтеграції є ринкова та ринково-інституційні концепції, які пов'язані з ідеями лібералізму та неолібералізму. У другій половині ХХ століття до аналізу цих процесів широко використовуються підходи структуралізму та функціоналізму та їх новітніх різновидів. Провідним напрямом у соціогуманітарних дослідженнях нині виступає інституціоналізм. Розумінню інтеграції сприяє використання ідей транснаціоналізму; концепції «Європи змінних геометрій» та концепції «багаторівневого управління». Перші три концепції акцентують здебільшого на економічних факторах інтеграції й стосуються здебільшого формування єдиних засад функціонування ринкової економіки держав, що набули членства в ЄС, міжнародної економічної інтеграції. Крім економічних підходів, виділяють і політичні підходи до дослідження європейських інтеграційних процесів.

Для розуміння міжнародно-правових процесів інтеграції основними теоріями та концепціями європейської інтеграції очевидно є теорії федералізму, функціоналізму, неофункціоналізму, інституціоналізму, політичного реалізму, які, власне, і відображають особливості формування нинішньої структури ЄС й є доцільними для визначення перспектив можливого подальшого розширення ЄС.

Ключовим дискусійним питанням прихильників названих підходів залишається розуміння проблем насамперед політичної інтеграції.

Київська дослідниця Н. Мушак у праці «Концептуальні засади європейської інтеграції у сфері транскордонного співробітництва» аналізує запропоновані підходи представників різноманітних історичних концепцій, таких, як функціоналізм, неофункціоналізм та теорія міжурядового підходу, предметом досліджень яких є процес європейської інтеграції. Це, насамперед ідеї одного з засновників функціоналізму Д. Мітрані, неофункціоналізму – Е. Гаас і Л. Ліндберг, міжурядового підходу – С. Хоффмана, Е. Моравчика та Д. Пучала. Питання теорії європейської інтеграції презентовані у працях представників федералізму/неофедералізму – А. Етціоні, Дж. Пайндер). Велику роль в дослідженні інтеграційних процесів Європи відіграють також наукові праці А. Спінеллі, К. Фрідріха, Е. Хааса, Ф. Шміттєра та ін. [93].

Виокремимо працю британського вченого Л. Хаттона «Теорії європейської інтеграції» [194] та ін. З огляду на її вагомість опублікована українською мовою праця Р. Айзінга «Європеїзація та інтеграція. Концепти дослідження» [1].

Дослідженням різних аспектів теорії інтеграції займались також українські науковці Л. Луць, Н. Мушак, М. Хаустова, І. Яковюк та інші про науковий доробок яких йтиметься у наступному підрозділі. Теорія, методологія та механізми державної євроінтеграційної політики широко висвітлені у монографії Ю. Палагнюк [101]. Наукова концептуалізація євроінтеграційного курсу України стала предметом дослідження. Л. Чекаленко та В. Солошенко

[157].

Теоретичні проблеми правової інтеграції знайшли відображення у працях науковців-правників М. Гнатовського («Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми») [30], Л. Луць («Правова інтеграція: загальнотеоретична характеристика») [82], О. Сокура («Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів») [137], Ю. Тиркуса («Теоретичні засади дослідження процесів політичної інтеграції») [140], О. Тригуб («Теоретичні засади європейської інтеграції») [143], К. Трихліб («Інтеграція: сутність і особливості») [144], М. Хаустової («Правова інтеграція: теоретичний аспект») [154] та ін.

Концептуальні підходи до розуміння євроінтеграції узагальнені Т. Грачевською [32]. Теоретичні моделі європейської інтеграції та пошук найбільш прийнятних для України досліджують І. Баркалова («Теоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40–70-х роках ХХ ст.») [9], Д. Вітер («Концепції та підходи до дослідження інтеграційних процесів») [20], К. Доценко («Історія європейської інтеграції: Європа «концентричних кіл» Е. Балладюра») [41], Є. Кіш («Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції») [66], А. Моца («Європейська інтеграція: загальнотеоретичний аналіз поняття») [92], М. Мушак («Концептуальні засади європейської інтеграції у сфері транскордонного співробітництва») [93] та ін.

Теоретико-методологічні підходи в політичних дослідженнях, окремі напрямки політичної думки всебічно аналізує чернівецька дослідниця Н. Ротар [123].

Визначальним в нинішніх умовах, на наш погляд, є правовий й політичний аспект інтеграції. В історичній ретроспективі чи не найпершою інтеграційною концепцією стала концепція федералізму. Аналізуючи теоретичні засади та еволюцію поглядів щодо європейської інтеграції дослідник О. Сокур, визначає, що «федералізм відстоює думку, що в основі взаємовідносин між країнами, які інтегруються, повинна бути модель союзної держави, утворення якої одночасно розглядається і як кінцевий продукт,

результат інтеграції. Прихильники федералізму обґрунтовують необхідність існування інституційного утворення, яке впливає як на взаємовідносини між країнами, що інтегруються, так і на розподіл повноважень між ними, з одного боку, і над інституційним утворенням, з іншого» [137, с. 54]. Власне у цьому закладені головні хиби цієї теорії. Адже проголошуючи головною метою й умовою інтеграції створення федерації чи конфедерації, прихильники федералізму ігнорували інші чинники інтеграційного процесу.

Досить дискусійним є й уявлення федералістів про те, що незалежні держави і їх суперечливі інтереси можуть бути контрольовані лише тоді, коли ці країни відмовляться від значної частки своїх суверенних прав. Звідси федералісти роблять висновок про потребу постання наднаціональної організації. Натомість, реальна практика свідчить про неоднозначність цих ідей.

Відомо, що ідея створення складно організованої федеративної держави «Європейський Союз» була закладена в «Конституції для Європи» [37], ратифікація якої здійснювалась в 2004-2005 роках. Однак ця ідея не отримала підтримки, насамперед на загальнонаціональних референдумах у Французькій Республіці (29 травня 2005 року) та Королівстві Нідерландів (01 червня 2005 року). Тому процес ратифікації цього акту було зупинено. Більше того вона спричинила нові дезінтеграційні тенденції в ЄС, результатом яких можна назвати певною мірою вихід зі складу ЄС Великобританії. Чимало держав-членів ЄС не погодились із запропонованим закріпленням у тексті Конституції принципу «примату» права ЄС на правом держав-членів, що залишається дискусійним й нині.

Привертає увагу й висновок О. Сокура про те, що «сутність федералізму полягає в децентралізації влади усюди, «де це необхідно», що становить зміст одного із основних принципів Маастрихтського договору про Європейський Союз – принципу субсидарності» [137, с. 54]. Для нашої держави такий підхід має особливе значення, оскільки здійснювана у європейських державах реформа децентралізації набула реального втілення в Україні з 2015 року. Тому

важливим є й відповідний досвід, зокрема, Республіки Польщі, який аналізується у працях львівського науковця О. Вольського [25] та інших дослідників.

Водночас, на думку функціоналістів, міжнародна інтеграція є процесом поступового переходу від традиційної міждержавної системи відносин до функціонального співтовариства, в основі чого міститься перерозподіл владних повноважень, їх делегування окремими державами наддержавній структурі, що створюється та має функціональну ефективність й повинна бути деполітизованою [93].

Науковці й політики сходяться в тому, що «в основу європейського будівництва було покладено, передусім, концепцію функціональної інтеграції», автором якої англійський соціолог Д. Мітрані. Основні положення його концепції аналізуються українськими дослідниками, зокрема автором ґрунтовної праці «Європейський Союз : досвід розширення і Україна» В. Копійкою. На його думку основна ідея Д. Мітрані у «запобіганні політичних розбіжностей шляхом розширення мережі міжнародних агентств, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй». Функціоналісти зазначали, що міжнародні організації не є самодостатніми, а радше слугують засобами для досягнення цілей, продиктованих людськими потребами, і тому мусять бути гнучкими,

тобто модифікувати свої завдання (функції) відповідно до обставин» [71, с. 23–24]. Об'єднувальним елементом функціоналісти визначають співробітництво та взаємодію держав, насамперед, у вирішенні соціально-економічних проблем.

Дослідниця Е. Кіш, аналізуючи теоретичні моделі європейської інтеграції, звертає увагу на принципову суперечність поглядів представників федералізму й функціоналізму. На її думку, «Д. Мітрані не тільки довів недоцільність утворення статичного і штучного, територіально обмежуючого федеративного об'єднання, визначаючи це як «оману федералізації», але сформулював та обґрунтував ідеї, які вже сьогодні стали реаліями, а саме роль і значення творення нових суб'єктів міжнародних відносин – міжнародних

організацій, більше того – формування їх мережі в контексті динамічної трансформації системи міжнародних відносин» [66, с. 107].

Більше того, на чому акцентує О. Тригуб у праці «Теоретичні засади європейської інтеграції», прихильники функціоналізму вважають доцільним «створити низку функціональних агенцій, кожній з яких буде передано контроль над певною сферою життя суспільства, що мало бути своєрідною угодою між кількома чи більше урядами, що мала б на меті використання спільної

вигоди від розвитку співробітництва в специфічних сферах, чи від регулювання деяких видів міжнародної діяльності» [143, с. 150].

Відомий американський політолог і соціолог, засновник громадського комунітарного руху на початку 1990-х років А. Етціоні особливу увагу приділяв тому, що називається глобальною архітектурою майбутнього. «Кантівське світове товариство» за логікою А. Етціоні є здійсненим, хоч і в далекій перспективі.

Інтеграція різних спільнот (не завжди держав, але завжди взаємозалежних політичних одиниць) призводить до створення «політичної спільноти». Цей процес А. Етціоні називав уніфікацією та вважав, що він «характеризуються трьома стадіями: 1) стан до уніфікації; 2) процес уніфікації; 3) стан інтегрованості» [105, с. 288].

Заслуговують уваги погляди американського політолога і дипломата Роберта Страус-Хюпе (1903–2002, у працях якого у більш жорсткій формі представлений політичний реалізм. На думку Страуса-Хюпе, після 1945 року залишилися тільки два варіанти розвитку: або зосередити владу в руках США і розглядати Європу як провінцію, або, що є більш перспективною альтернативою, реінтегрувати західне співтовариство за допомогою громадського примирення його населення, а також федеральної системи, яка допускала б автономію в неоднорідних частинах Європи, «віддаючи перевагу над вертикальною інтеграцією будівництву згори, стримуючи зростання безформного гігантизму».

Найскладнішим завданням було «виробити загальну позицію, на якій могли б об'єднатися провідні держави Європи – Велика Британія і Франція – з метою формуванні європейської єдності». Німеччині залишиться тільки йти за ними, і успішна Західна Європа, що захищається НАТО від радянських загроз і комуністичної підривної діяльності, зрештою визволить Центральну та Східну Європу від чіпких радянських «обіймів». Європа, об'єднана за принципами Страуса-Хюпе, мала б «військову потужність для забезпечення своєї безпеки та поділила б зі США тягар оборони Заходу в усьому світі» [105, с. 404].

Американський соціолог, представник класичної школи глобалізації британцю Роланд Робертсон, завдяки якому набув поширення термін «глобалізація», а також «глокалізація» вважає, що у політичній сфері глокалізація стає природною реакцією на виклик глобалізації, поставлений перед національними державами. Можливими відповідями в цьому випадку можуть бути посилення націоналістичних тенденцій або прагнення до регіональної та субрегіональної інтеграції. У рамках культури глокалізація проявляється найбільш яскраво, що можна зафіксувати за допомогою терміна «мультикультуралізм» [105, с. 423].

Оцінюючи перспективи євроінтеграції необхідність зміни вектора інтеграції з економічного на політичний обстоює німецький філософ і соціолог, представник нової генерації Франкфуртської школи Юрген Габермас. Для Ю. Габермаса Європа визначається як низка товариств, які соціально відповідальніші й більш гуманні, ніж США; європейські країни більш толерантні у своїх звичках і більш миролюбні у своїй зовнішній політиці, ніж США. Для нього європейська модель капіталізму є більш регульованою і схильною до впливу з боку держави й суспільства, ніж американська модель. Оцінюючи перспективи євроінтеграції, Ю. Габермас стоїть на позиції необхідності зміни вектора інтеграції з економічного на політичний [104, с. 291].

У 60-70-х роках ХХ ст. сформувався як напрям наукової думки та політична практика неофункціоналізм. Цілісно його ідеї викладені у працях

Е. Гааса, який на думку дослідника О. Сокура «не тільки підкреслив визначальну роль політичного чинника в процесі інтеграції, зокрема як фактора творення постнаціональних політичних спільнот, поступової інтеграції у сферах «низької» та «високої» політики, але й визначив європейську інтеграцію як цілком якісний процес, який не можна ототожнювати з міждержавною чи міжурядовою співпрацею» [137, с. 56].

Проаналізувавши ідеї неофункціоналізму О. Сокур доходить висновку, що «неофункціоналістська теорія, навіть у відкоригованій формі, має значні обмеження щодо дослідження інтеграційних процесів у Європі, особливо на стадії розширення Співтовариства. Збільшення кількості країн-членів значно ускладнює формування консенсусу між правлячими елітами щодо довготривалих цілей ЄС. Розширення зменшує також однорідність Співтовариства, послаблюючи цілісність та ефективність його політики. Припущення неофункціоналізму щодо розвитку прогресивних, раціональних і домінуючих наднаціональних еліт стало менш імовірним» [137, с. 56].

На обмеженість неофункціонального підходу до розуміння інтеграційних процесів вказує й І. Піляєв у праці «Неофункціоналістське бачення європейської інтеграції : спроба критичного аналізу», наголошучи на тому, що цей підхід «базується на основі пояснення ЄС як міжнародного утворення, домінуючого в загальноєвропейському процесі інтеграції та приділяє головну увагу діяльності політичних еліт, організованих груп, які розглядаються як центри розробки та прийняття рішень. Особливу увагу неофункціоналізм приділяє аналізу окремих стадій інтеграції, що пов'язані головним чином з економічним розвитком (створення митного союзу, економічного та валютного союзу тощо)» [103, с. 49].

Проте, попри означену обмеженість неофункціоналізм аж до середини 90-х років був визнаним напрямом євроінтеграційних студій.

Натомість, одним із провідних напрямів дослідження євроінтеграційних процесів став інституціоналізм. Н. Ротар, характеризуючи інституціоналізм як

домінуючий методологічний підхід у політичній науці, наголошує на тому, що «базовими принципами методології політичного інституціоналізму стало визначення політичних інститутів як таких, що: утворюють нормативно-правову систему політичних явищ та процесів; є частиною об'єктивної реальності, яка може бути досліджена та описана за допомогою історичного та порівняльно-історичного методів; визначають політичну поведінку та політичні дії індивідів і груп у політиці; є первинними стосовно політики та політичного процесу» [123, с. 95–96]. Дослідник еволюції теоретичних підходів до євроінтеграції О. Сокур стверджує, що «новий інституціоналізм ставить успіх інтеграції в залежність від ефективної діяльності наднаціональних інституцій» [137, с. 56–57].

Для розуміння цього підходу у контексті міжнародно-правових процесів, автор звертається до думок П. Пірсона, який «вважає, що прийняття Єдиного європейського акта, який заклав основи політичної інтеграції Співтовариств, неможливо пояснити лише наслідком змін у внутрішній політиці провідних європейських країн, а необхідно розглядати в контексті розвитку самого Співтовариства і, насамперед, його інститутів» [137, с. 57].

Сучасна європейська політологічна традиція презентує власне розуміння застосування мережевого аналізу в дослідженнях явищ політичного характеру. Серед представників німецької наукової школи Таня Аніта Бьорцель – дослідниця в галузі політичної науки, директор Центру європейської інтеграції Вільного університету у Берліні. Коло наукових інтересів: інституційні трансформації на прикладі європейських країн, вдосконалення теорії мережевого аналізу в політиці, вивчення функціонування політичних мереж на практиці [104, с. 491].

Проте, на сьогодні, єдиного розуміння поняття «інтеграція» науковцями не сформульовано. Термін цей походить від латинського *integer*, що означає «повний», «цільний», «непорушений». У даному дослідженні інтеграцію розглядаємо у європейському вимірі як один із різновидів регіональної інтеграції.

Очевидно слід погодитись із узагальненнями О. Сокура, який вважає, що «у практичній діяльності наднаціональні організації не застосовують у «чистому» вигляді ідеї якогось одного теоретичного підходу. Проте теоретичні засади інтеграції мали значний вплив на формування програм різноманітних міжнародних союзів. Наразі євроінтеграція характеризується ускладненими й багаторівневими взаємодіями інституцій ЄС з національними урядами і саме тому теоретичне визначення майбутнього ЄС знову стало одним з найбільш важливих дослідницьких завдань сьогодення» [137, с. 57].

Із численних визначень євроінтеграції використаємо розуміння європейської інтеграції або євроінтеграції як поступове зрощення національних ринків країн Європи та формування на основі цього цілісного господарського комплексу, услід за чим почалося утворення політичного союзу – ЄС. Таке розуміння регіональної інтеграції і євроінтеграції є досить поширеним, однак існує й чимало інших тлумачень цього поняття, що сформульовані представниками різних напрямів теоретичної думки.

Таким чином, наявність різних теоретичних концепцій дослідження міжнародно-правових процесів європейської інтеграції об'єктивується як перебіг цих процесів, так і відсутністю єдності у поглядах науковців і практиків щодо сутності цього процесу. Розширення ЄС та пов'язані з цим проблеми адаптації не тільки законодавства, але й розв'язання проблем соціально-економічного, політичного, культурного та духовного розвитку нових держав, вимагає нових підходів до осмислення нинішнього стану та перспектив євроінтеграційних процесів. Важливим таке осмислення є й для України як держави-кандидата на вступ до ЄС. Названі теоретичні підходи поряд із напрацюваннями українських вчених повинні стати підґрунтям системної державної політики євроінтеграції.

Концептуальні підходи до розуміння новітніх інтеграційних процесів базуються на глибокому осмисленні та широкому використанні зарубіжними й українськими дослідниками базових нормативно-правових актів, що регламентують засади створення, функціонування та розширення ЄС. Основою

правової системи ЄС є його установчі договори – «Договір про Європейський Союз» від 7 лютого 1992 року (відомий як Маастрихтський договір) [37] та «Договір про функціонування Європейського Союзу» 1957 року, а також «Хартія Європейського Союзу про основоположні права» 2000 року, що діють у редакції Лісабонського Договору 2007 року. Оригінальні документи розміщені на сайтах структур ЄС, окремі з них опубліковані українською мовою.

1.2. Науковий дискурс щодо міжнародно-правових процесів інтеграції Польщі, Румунії та України до Європейського Союзу

Міжнародно-правові процеси інтеграції досліджуваних країн стали помітною складовою наукового дискурсу після розпаду СРСР та світової системи соціалізму, створення нових демократичних держав, а також здійснення практичних кроків та й набуття статусу держав-членів ЄС Республікою Польщею та Румунією. В Україні такі дослідження актуалізуються вже з початків відновлення української державності й особливо в останнє десятиліття. Пов'язано це з визначенням європейської інтеграції як стратегічного зовнішньополітичного вектору нашої держави, а згодом її фундаментального національного інтересу.

Дослідження інтеграційних процесів в сучасній правовій та політичній науках є одним із найдискутивніших напрямів – від лібералізації торговельного обміну до узгодження інтересів всіх держав.

Розгортанню наукових досліджень з євроінтеграції сприяло досягнення певного теоретичного, методологічного й емпіричного підґрунтя у західній політичній науці та власних національних надбань, що є базовими для більшості досліджень проблем інтеграції, всіх існуючих інтеграційних концепцій.

Опрацьовані наукові праці узагальнимо за національністю їхніх авторів, оскільки це дасть змогу зрозуміти стан і особливості вивчення міжнародно-правових процесів євроінтеграції у кожній із досліджуваних країн.

Польські науковці створили чимало праць, присвячених підготовці та

ступу Республіки Польщі до ЄС. Значна їх частина висвітлює проблеми розвитку самої держави на шляху євроінтеграції, приведення національного законодавства у відповідність із законодавством ЄС, структурним змінам, процесам децентралізації та ін. Серед них назвемо праці Х. Воллманна та Т. Ланкіної «Місцеве самоврядування в Польщі й Угорщині : від посткомуністичної реформи до вступу до ЄС» [219], П. Свянєвіча «Польща : європеїзація субнаціональних урядів» [216], Д. Бутитера «Перспективи співпраці між Європейським Союзом та Україною» [180] та Е. Опіловської «Регіоналізація в Польщі: передумови, особливості та суспільне сприйняття» [205], Якубек-Лаліка Я. «Перехід від авторитарного режиму до демократії: роль місцевого самоврядування. Кейс Польщі» [197] та ін.

Міжнародно-правові процеси інтеграції Республіки Польщі до ЄС досліджені у працях «Переговори про членство Польщі в Європейському Союзі. Вибрані проблеми» Дж. Барча, А. Мічонської [177], «Європейський Союз. Новий тип міжнародного співтовариства» Е. Халіджака, С. Парзіміеса [193], «Переговори в процесі розширення Європейського Союзу на Схід: умови, актори, перебіг» Б. Курила [183]. «Європейська інтеграція в польській перспективі» Р. Сухоцької [215], «Від ідеї до європейської інтеграції» і «Історія європейської інтеграції» К. Ластавського [199, 200] та ін. Процес імплементації законодавства ЄС висвітлено у працях А. Доліви-Клепацького «Стан правових актів в Європейському Союзі» [188] та З. Доліви-Клепацької «Європейська інтеграція. Участь Польщі в ЄС та конституцію для Європи» [189], Ю. Данілевського та М. Клоц «Між Сходом і Заходом: економічне місце Польщі в Європі сьогодні та завтра» [184], В. Бартошевського «290 днів міністра закордонних справ» [178, К. Скубішевського «Зовнішня політика та відновлення незалежності» [212], П. Бураса «Чи може Польща залишатися лідером зовнішньої політики ЄС?» [179] та ін.

Процесам європеїзації Польщі присвячені дослідження «Європеїзація зовнішньої політики Польщі» Ю. Камінської [198], «Перше польське головування в Європейському Союзі. Умови – процес прийняття рішень –

досягнення та невдачі» Ю. Вука [218].

Міжнародно-правові процеси інтеграції Румунії до ЄС досліджували румунські вчені : Т. Мелещану («Румунія перейшла з табору кандидатів на євроатлантичну інтеграцію до табору потенційних членів цього альянсу») [202], І. Хорія («Багаті та бідні в Європі. Проблема диспропорцій») [195], Г. Дреган («Тенденції та розвиток на рівні політики згуртованості ЄС») [190], Н. Драгусін («Звернення до гідності»), Г. Кодря (Румунія та Європейський Союз») [181], Заман Г. і Джорджеску Г. («Асоціація Румунії з Європейським Союзом») [220] та ін.

Інформативно важливими є статті, що вміщені у відомих енциклопедичних і довідкових виданнях, присвячених Європейському Союзу та інтеграційним процесам. Серед них, видані закордоном «Енциклопедія Європейського Союзу» (2020) [186] та ін. Змістовні статті містять видання Вікіпедії – українська, польська та румунська редакції [26, 124, 210].

Європейська інтеграція є вкрай актуальною темою для науковців України. Наукові дослідження з євроінтеграційної тематики відображають рівень розуміння цього процесу в політикуму, науковій спільноті та суспільному загалі. Їх розгортання співмірне із кроками поступу України на шляху євроінтеграції.

Назвемо найбільш відомі праці, публікація яких у різні роки справила істотний вплив на розуміння та практику євроінтеграційних процесів, а сформульовані в них підходи, узагальнення й висновки залишаються актуальними.

Цілісний аналіз політичної думки з досліджуваних проблем опублікувала О. Брусиловська («Політико-системні трансформації в регіоні Східна Європа у 1989 – 2004 рр.: аналіз політичної думки») [14]. Здійснивши порівняльний аналіз між підходами європейських, американських, російських та українських вчених І. Максименко («Об'єднана Європа в новому тисячолітті: аналіз наукових підходів») виділяє три великі групи дослідників євроінтеграції – європесимістів, єврооптимістів та єврореалістів [85]. Євроінтеграційний

дискурс політологічних досліджень в Україні аналізують В. Явір («Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт») [172] та В. Дудкевич («Євроінтеграційний дискурс політологічних досліджень в Україні») [43]. Багато уваги приділено вивченню історіографії успіхів та проблем реалізації процесів євроінтеграції у колективній монографії одеських вчених «Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки» [90].

Розуміння євроінтеграції як фундаментального національного інтересу України всебічно проаналізовано вченими – правниками й політологами – у монографіях В. Антоновим («Конституційно-правові засади національної безпеки України») [4] та О. Ковальновою («Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України») [69], В. Посельський («Європейський Союз : інституційні основи європейської інтеграції») [111], у статті – К. Тарасенком й Т. Середою («Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом») [138] та ін. Істотним для осмислення цих проблем є їх дослідження у контексті національної геополітики та геостратегії, чому присвячені праці колишніх міністрів закордонних справ України А. Зленка («Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних змін») [58] та В. Огризка («Зовнішня політика України: обстоювання глибинних національних інтересів») [95], а також Д. Базіва («Геополітична стратегія України») [8], О. Валевського та О. Гончар («Структура геополітичних інтересів України.») [18], М. Дністрянського («Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології») [34], Р. Симоненка («Про геополітичний фактор в історії України: Зв'язок геополітики й історичного розвитку України») [131], С. Череватого «Розвиток ідеї європейської інтеграції та її значення для України» [158] та інших.

Виклики й інтеграційні перспективи України в контексті російської

агресії в Криму та на Донбасі глибоко проаналізовані у колективній монографії («Інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі: аналіз підходів парламентських політичних сил») [62] та аналітичній записці («Виклики й інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та Донбасі: аналіз оцінок зарубіжних аналітиків і експертів») М. Кармазіної, Т. Бевз, Н. Ротар та В. Нападистої [63].

В Україні проблеми євроінтеграції ґрунтовно досліджуються співробітниками Ради національної безпеки та оборони України, науковцями Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, Центру європейських та міжнародних досліджень, Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України і багатьма іншими науковими установами та окремими вченими.

Вагомий внесок у дослідження механізму функціонування, успіхів та проблем євроінтеграції України здійснили в монографічних дослідженнях українські вчені – правники М. Баймуратов («Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами») [7], К. Бережна («Принципи організації та функціонування інститутів влади в Європейському Союзі та Україні : порівняльно-правовий аналіз») [12], В. Копійка («Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу») [73] та ін. Ґрунтовне монографічне дослідження правових основ інтеграції України до ЄС опублікував І. Яковюк («Правові основи інтеграції до ЄС : загальнотеоретичний аналіз») [175]. Йому ж належить авторство й співавторство низки праць присвячених еволюції взаємовідносин ЄС і України [174], механізму євроінтеграції [176].

Розумінню міжнародно-правових процесів сприяють видані в останні десятиліття розвідки українських науковців про історію європейської інтеграції. Серед них, монографія вчених Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Інтеграція України в європейські правові,

політичні та економічні системи» [87] , колективна монографія «Європейський Союз у сучасній системі міжнародних відносин», опублікована Дніпропетровським національним університетом імені Олеся Гончара [128].

У колективній монографії «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» проаналізовано місце і роль України в новому геополітичному просторі, а також прагнення і реалії європейської та євроатлантичної інтеграції української держави, висвітлено відносини України, зокрема політичні, з державами ЦСЄ [147].

Ще одним вагомим дослідженням стала фундаментальна колективна праця «Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності» за редакцією В. Литвина. У цій праці, зокрема, глибоко проаналізовано результати державотворчого процесу як можливість для набуття Україною геополітичної самостійності. Важливе місце в цьому дослідженні відведено процесові європейської інтеграції України, яку автори визначили не як самоціль, а як довготривалий етап розширення економічної, політичної і культурної присутності країни в Європі з відповідним забезпеченням на рівні трансформації структурного і ціннісного складників політичної системи [108].

Новітні перспективи євроінтеграції України знайшли відображення у працях В. Горбуліна («Україна та стратегічні перспективи Європи») [31], М. Коваль-Гончар («Головування Німеччини у Раді ЄС : сильніша Європа та шанси для України») [67], І. Кост («Стратегічні комунікації України у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції») [77].

Політико-правові проблеми європейської інтеграції України всебічно проаналізовані у колективній монографії «Європейська інтеграція України : політико-правові проблеми» науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України [51], а також в окремих працях І. Кресіної («Політико-правові аспекти євроатлантичної інтеграції України») [84],

Механізм євроінтеграційних процесів відображено в аналітичних матеріалах, створених фахівцями Національного інституту стратегічних

досліджень (НІСД), інших наукових центрів та закладів вищої освіти. Серед них виокремимо, колективну монографію науковців НІСД «Європейський проєкт та Україна» [53]. Аналітичний характер мають видані НІСД наукові праці

О. Александрова, зокрема «Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України» [2].

Євроінтеграція стала предметом аналізу у створених українськими науковцями підручниках та навчальних посібниках. Серед найбільш відомих наведемо: навчальний посібник І. Арт'ємова «Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз» [5] й «Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції» [6], підручник В. Шамраєвої «Політика європейської інтеграції» [165]; колективні праці – навчальні посібники волинських («Європейська та євроатлантична інтеграція») [52], івано-франківських («Європейська інтеграція») [50], київських («Європейський Союз: заснування і етапи становлення») [74], львівських («Світова та європейська інтеграція : організаційні засади») [127] та чернівецьких («Європейський Союз: вчора, сьогодні, завтра») [54] науковців. Із останніх видань наведемо навчальний посібник «Європейський Союз у міжнародних відносинах» виданий 2021 року науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка [55].

Визнаним центром євроінтеграційних досліджень є Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, у структурі якого з 2010 року функціонує Науково-дослідницький інститут європейських та регіональних досліджень (НДІ ЄІРД). Метою діяльності НДІ ЄІРД, який очолює професор А. Круглашов [78], є проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень процесів європейської інтеграції України в контексті сучасного політичного, соціально-економічного та етнічного розвитку країн Південно-Східної, Центральної та Західної Європи та забезпечення на цій основі умов для

здійснення поглиблених наукових і аналітичних прогнозів регіонального розвитку [94]. З 2014 р. Інститут видає щорічник «Регіоналізм та інтеграція».

Підсумком наукової та навчально-методичної роботи кафедри міжнародних відносин університету стала публікація понад 1500 монографій; підручників, навчально-методичних посібників та методичних робіт; статей в українських та зарубіжних журналах, вісниках та збірниках; тез доповідей та матеріалів українських і міжнародних конференцій. Значна частина наукових праць викладачів кафедри присвячені проблемам євроінтеграції, інформація про які та їх повнотекстова колекція доступна на сайті кафедри [159]. Чимало статей з досліджуваної проблематики опубліковано на сторінках збірника наукових статей «Історико-політичні проблеми сучасного світу» (вийшло вже 46 томів), який доступний на вебсайті кафедри.

Українські вчені звертаються до євроінтеграційного досвіду різних держав-членів ЄС, зокрема й Республіки Польщі та Румунії. Домінує висвітлення цього досвіду та міркування щодо можливостей його застосування в українських реаліях, у текстах самих праць. Водночас, назвемо ті, що присвячені цій проблемі безпосередньо.

Так, міжнародно-правові аспекти вступу Республіки Польщі до ЄС та її інтеграції в євроспільноту досліджували українські дослідники упродовж останніх двох десятиліть. Серед спеціальних назвемо працю В. Копійки («Європейський Союз: історія і засади функціонування») [72], дисертаційне дослідження «Процес європейської інтеграції Польщі: перспективи для України» та окремі публікації М. Басараба [11], статті С. Бочарова («Шлях Польщі до Європейського Союзу») [13], В. Бусленка («Моделі взаємодії між урядом та парламентською опозицією в країнах Європейського Союзу (на прикладі країн Вишеградської групи)» [15], Ю. Гарячої («Механізм адаптації законодавства Польщі до *acquis communautaire* в рамках угоди про асоціацію між Польщею та ЄС: досвід для України» [27] та В. Ложечкіна («Європейська інтеграція Республіки Польща 1989-2004 рр.» [81]. Праці львівського дослідника

О. Вольського містять порівняльний аналіз розвитку місцевого самоврядування Польщі й України в умовах реформи децентралізації [25]. Політиці Європейського Союзу щодо країн Центрально-Східної Європи, а також українсько-польським взаємин низку праць присвятила Н. Чорна [161–164]. Узагальнення досвіду транскордонного співробітництва України закарпатськими науковцями [142].

На вагомості євроінтеграційного досвіду інших держав акцентує увагу А. Романюк у праці «Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституціональний вимір». Здійснивши порівняльний аналіз політичних систем шістнадцяти держав ЄС львівський вчений дійшов висновку, що цей досвід вартий того, щоб запозичити його для України, яка зробила свій вибір у напрямі європейської інтеграції. Європейський вектор розвитку нашої держави та сучасна вітчизняна політична криза зумовлюють необхідність урахування досвіду політичного життя європейських країн та пошук оптимальних варіантів трансформацій політичних інститутів нашої держави [122].

Досвід сусідніх держав та перспективи об'єднання українського суспільства [48], уроки для України шляху до ЄС Вишеградських країн [167] узагальнено у виданнях Фонду «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва». Центром «Нова Європа» опубліковано дослідження «Як сприймають Україну в країнах ЄС? Кейси Німеччини, Франції, Італії, Польщі» [173], матеріали якого важливі для розуміння перспектив вступу України до ЄС. Аналогічні дослідження щодо спонукальних мотивів Польщі у підтримці України здійснили у 2015 році фахівці Українського незалежного центру політичних досліджень [170]. Динаміку виконання Угоди між Україною і ЄС проаналізували фахівці міжнародного фонду «Відродження» [60], а також К. Зарембо (Інститут світової політики) [57]. Із останніх досліджень назовемо опубліковане у 2021 році Центром Разумкова «Інтеграція до ЄС: стан, особливості, виклики» [61].

Особливості відображення у працях українських дослідників ролі

Республіки Польщі в інтеграції України до ЄС, підходи до пояснення причин заангажованості офіційної Варшави у відносинах Української держави із ЄС стали предметом дослідження В. Дудкевича [44, 45]. Н. Чорної [164].

Предметом окремих наукових досліджень українських науковців є вивчення функціонування держави в Румунії після демократичної революції, радикальних суспільних реформ, пов'язаних зі вступом країни до НАТО та Європейського Союзу. Зокрема, О. Онищук у дисертаційному дослідженні «Особливості суспільно-політичної трансформації Румунії в контексті європейської інтеграції» комплексно розглянула специфіку суспільно-політичної трансформації Румунії в контексті європейської інтеграції [96]. У рамках усталеної теоретико-методологічної бази транзитології та теорії європеїзації авторка проаналізувала процес демократизації Румунії та трансформації її головних суспільно-політичних інститутів. Зокрема, наголошено на вплив процесів подвійної трансформації (від авторитаризму до демократії і від планової до ринкової економіки), доведено двоякий характер суспільно-політичної трансформації цієї балканської країни: з одного боку, державній владі вдалося досягти значних результатів у реформуванні суспільних інститутів, а з іншого – трансформаційні зміни набули часткового, інколи навіть поверхневого характеру, що значно гальмує повноцінну інтеграцію Румунії у європейські структури.

З урахуванням того, що в 2007 року Румунія разом із Болгарією в ході чергової «хвилі розширення» була прийнята до ЄС, політико-правові засади інтеграції Румунії до ЄС досліджуються у працях Л. Мельничук [88, 89].

Дисертаційне дослідження І. Шимона «Правова система Румунії: теоретичні та історико-юридичні аспекти» та окремі його публікації присвячені аналізу теоретичних та історико-юридичних аспектів розвитку цієї системи в умовах її інтеграції до ЄС. Привертає увагу висновок автора про те, що «актуальність вивчення досвіду правових реформ у Румунії підтверджується також і тим, що ця держава за стартовими умовами реформ на початку 1990-х

років, за рівнем демократичних традицій і за рівнем ресурсного забезпечення реформ, на відміну від держав Центральної Європи, також проявляє подібність до України» [166]. Особливості становлення зовнішньої політики посткомуністичної Румунії широко аналізує у своїй статті О. Златін [57].

Авторка статті «Розвиток політики та економіки Румунії в ЄС» І. Бутирська наголошує, що «важливим завданням адаптації до нових умов, в яких розвивається Румунія як повноправний член ЄС, є «європеїзація» її політичної та економічної сфер, самого менталітету румунського суспільства. Без сумніву, сучасна Румунія – держава, що радикально змінилася в порівнянні з тією, яка в 1989 році пережила найбурхливішу антикомуністичну революцію в ЦСЄ. Румунія прийняла на себе «європейськість» як національний проект тривалого розвитку, але за 10 років після вступу не переконала партнерів, що варта довіри, щоб увійти в Шенгенську зону, і охороняти зовнішні межі ЄС» [17].

1. У названих працях українських учених питання державно-правового розвитку Румунії аналізуються в контексті необхідності вирішення відповідних проблем в Україні в ході її поступової інтеграції до ЄС. Збірник наукових праць «Україна-Румунія-Молдова : історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів» опублікували чернівецькі дослідники [150].

Вивченню досвіду євроінтеграції досліджуваних країн сприяє широке його обговорення науковцями під час регулярних зустрічей у різних форматах. До прикладу, Інститутом політичних досліджень Польської академії наук та редакцією журналу „Studia Polityczne” 29 квітня 2021 року було проведено онлайн-дискусію на тему «Шлях до Європи: польський і український досвід». Участь в роботі наукового заходу взяли близько 30 науковців Польщі й України [98].

Сьогодні дедалі більше науковців досліджуваних країн публікують свої дослідження з проблематики євроінтеграції у західних міжнародних виданнях, навіть попри те, що таких публікацій на початку 90-х років ХХ століття майже

не було. Крім того, сьогодні все більше і більше зростає саме порівняльний профіль досліджень учених із різних країн регіону, які аналізують інтеграційні процеси в регіональному розрізі. Загалом наукові дослідження проблематики за авторством вчених із країн Центрально-Східної та Східної Європи все ще становлять дуже незначну та повільно зростаючу частину публікацій у міжнародних журналах.

Отже, можна констатувати, що проблематика міжнародно-правових процесів євроінтеграції починаючи з 90-х років ХХ століття поступово стала невід'ємною частиною наукового дискурсу політичної й правової наук. З того часу опубліковано низку узагальнюючих й чимало конкретних досліджень, присвячених окремим аспектам міжнародно-правових процесів інтеграції, досвіду держав-членів ЄС, зокрема Республіки Польщі та Румунії. Дослідження з євроінтеграційної тематики активно розвиваються в Україні. Опубліковано декілька узагальнюючих праць, десятки навчальних посібників, наукових статей, підготовлено і захищено низку дисертаційних досліджень. Новий імпульс вони очевидно отримують у зв'язку із набуттям Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС.

Висновки до першого розділу

Теоретичне обґрунтування міжнародно-правових процесів євроінтеграції знайшло відображення в різноманітних концепціях та напрямках наукової думки. Природно, що кожна з теорій євроінтеграції має свої переваги й недоліки, але загалом вони створюють підґрунтя для осмислення досліджуваних процесів.

Аналіз теоретичних засад інтеграції в Європі є істотним, оскільки створені зарубіжними та вітчизняними дослідниками теоретичні й концептуальні підходи до розуміння європейської інтеграції дають змогу осягнути сутність міжнародно-правових засад інтеграції досліджуваних держав, визначити

перспективи їх розвитку. Для України – уникнути низки помилок й проблем й прискорити євроінтеграційний поступ.

Новою і порівняно не дослідженою галуззю наукових досліджень є вивчення процесів, пов'язаних з європейською інтеграцією та утворенням організацій наднаціонального рівня. На підставі огляду історіографії та стану дослідження міжнародно-правових процесів інтеграції Республіки Польщі, Румунії і Україні встановлено, що перші дослідження євроінтеграційних процесів у цих країнах з'явилися ще в 90-х роках ХХ століття. Водночас у Республіці Польща та Румунії з початку ХХІ століття, а в Україні переважно лише з 2014 року наукові праці, що стосувались євроінтеграційних процесів набули більш комплексного політологічного й правового характеру з використанням міждисциплінарних підходів, що зумовлено логікою й особливостями здійснення цих процесів.

Дослідження концептуальних підходів до новітніх інтеграційних процесів у Європі засвідчує, що попри суперечливі процеси централізації та децентралізації у самій євроспільноті, прагнення до інтеграції є домінуючим у суспільній свідомості громадян держав-членів ЄС, поволі таким стає й в Україні.

Аналіз наукового дискурсу дає підстави твердити, що осмислення міжнародно-правових процесів інтеграції Польщі, Румунії та України до ЄС розвивається як на теоретичному, методологічному й емпіричному підґрунті у західній науці і практиці, так і на підставі власного та внутрішнього поступу що регіонально, що в кожній окремій країні.

Розділ II. РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА ТА РУМУНІЯ В НОВІТНІХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ : МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ

2.1. Європейська інтеграція Республіки Польща: особливості та тенденції трансформації

Ще до розпаду СРСР й світової системи соціалізму, після відновлення плюралізму у 1988 році у Польщі розпочались перші демократичні перетворення. Виявом демократії стало прагнення польської держави та її суспільного загалу до так званого «повернення до Європи».

Уже 16 вересня 1988 року Польща та Європейське співтовариство встановлюють дипломатичні відносини, а через рік 19 вересня 1989 року у м. Варшаві між ними підписана угода про торговельно-економічне співробітництво [182]. Її підписанню передували перші неформальні контакти між ЄС і Польщею, що розпочалися ще 25 липня 1989 року. Початково йшлося про асоційоване членство, залучення Польщі до організації колективної безпеки та митного союзу. Зважаючи на те, що на той час Польща була членом Варшавського Договору та членом Ради Економічної Взаємодопомоги, пропозиції польської сторони не були прийняті, але стали предметом подальших консультацій.

Політичні зміни після 1989 року та створення Польської Третьої Республіки дали змогу розпочати переговори про асоціацію Польщі з Європейськими Співтовариствами. Почалися офіційні переговори 22 грудня 1990 року і тривали майже рік. Тільки 16 грудня 1991 року між Польщею і ЄС було підписано «Угоду про асоційоване членство», яка набрала чинності лише з 11 лютого 1994 р., тобто через три місяці після набрання чинності Договору про Європейський Союз. Угодою зокрема передбачалось здійснення упродовж наступних десяти років низки заходів по реалізації «Програми дій», яка незабаром була створена зусиллями польських урядовців і науковців із залученням як консультантів фахівців-експертів з окремих держав ЄС та його

інституцій. Розробка та реалізація такої програми була важливою з огляду на вимоги інститутів ЄС. У 21-22 червня 1993 року Європейська рада на засіданні в Копенгагені визнала право кожної європейської країни, яка визнає положення статті 6, пункт 1 Угоди про утворення Європейського Союзу, вступати до ЄС після виконання ними низки вимог за трьома критеріями. На цьому ж засіданні Європейська рада підтвердила що країни Центральної та Східної Європи приєднуються до ЄС після виконання економічних (критерії конвергенції) та політичних (Копенгагенські критерії) критеріїв : “асоційовані країни Центральної та Східної Європи можуть стати членами Європейського Союзу, якщо вони виявлять таке бажання” [153, с. 12].

Копенгагенські критерії передбачають: перший – досягнення стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, повагу і захист прав меншин (політичний критерій); другий – наявність дієвої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском і дією ринкових сил у межах ЄС (економічний критерій); третій – здатність узяти на себе обов’язки членства, тобто зобов’язання, що випливають із факту вступу до ЄС, включно із суворим дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу (критерій членства, який іноді іменують як юридичний або інституційний критерій) [151, с. 116].

5 квітня 1994 року прем’єр-міністр Республіки Польщі Вальдемар Павляк звернувся до Теодороса Пангалоса, міністра закордонних справ Греції та діючого президента Ради Європейського Союзу, з листом, у якому він офіційно просив Польщу приєднатися до ЄС [206].

Новий імпульс євроінтеграційного поступу пов’язаний з реалізацією вимог нового міжнародно-правового акту відомого як «Біла Книга. Приготування асоційованих членів Центральної й Східної Європи до інтеграції з Внутрішнім Ринком Європейського Союзу» (прийнята ЄС у травні 1995 року). Документ містив доволі чіткий перелік вимог щодо адаптації законодавства країн-кандидатів на вступ до ЄС до законодавства ЄС. Однак, ці вимоги викликали нарікання у країнах-кандидатах, оскільки істотно ускладнювали

процес вступу. Подейкують, що такі жорсткі вимоги були пов'язані з прагненням очільників ЄС відтермінувати нову хвилю розширення ЄС через власні внутрішні проблеми.

З метою прискорити вступ країни до ЄС польське керівництво заручилося підтримкою впливових політиків США, Великобританії, Федеративної Республіки Німеччина та Французької Республіки. Зокрема, Канцлер Німеччини Г. Коль і Президент Франції Ж. Ширак підтримали намір Польщі під час своїх візитів до Варшави у 1996 році висловились і за приєднання польської держави до ЄС не пізніше 2000 року, при цьому акцентували на доцільності попереднього вступу й до НАТО.

Прагнення до вступу в ЄС польське керівництво продемонструвало й якісно підготувавши у стислі терміни (впродовж трьох місяців з квітня до липня 1996 року) 26 томів відповідей на запитання 160-сторінкової анкети ЄС щодо поточного стану справ у країні. Доречно зауважити, що таку анкету 8 квітня 2022 року отримало й керівництво України від президентки ЄК Урсули фон дер Ляєн. Відомо, що 18 квітня Україна передала до представництва ЄС в Україні першу, а 9 травня другу частину цього опитувальника. Така оперативність дала змогу вже у червня 2022 року отримати Україні статус країни-кандидата на членство в ЄС.

Упродовж 1997-2000 рр. у Республіці Польщі велась напружена робота щодо виконання вимог ЄС з адаптації національного законодавства, а структурами ЄС здійснювався постійний моніторинг цієї роботи. Як результат більшість запланованих законодавчих змін було здійснено, хоча на кінець цього етапу залишилось ще й чимало невирішених проблем у різних сферах життя польського суспільства.

Багато років дипломатичних зусиль і проведених реформ, серед інших у сфері оборони й як наслідок 12 березня 1999 року Республіку Польщу прийнято до Північноатлантичного альянсу [207]. Вступ до НАТО гарантував сприяв підвищенню рівня довіри інших країн до Польщі, оскільки участь в Альянсі гарантувало безпеку інвестицій. Завдяки регулярним навчанням із країнами-

союзниками Збройні сили Польщі повністю оперативно сумісні та відповідають стандартам НАТО. Польща також є однією з небагатьох країн Альянсу, які витрачають на оборону понад 2% ВВП.

Погоджуємось із міркуваннями Я. Юрчишина, що «перші етапи обговорень щодо приведення законодавства до стандартів ЄС були доволі складними. Усе через переважно аграрний фокус економіки Польщі, що безумовно перегукується з нашими реаліями. Цікаво, що в цьому питанні довелося попрацювати як самій країні-кандидатці, так і інституціям ЄС: Польща доклала зусилля до прогресивної трансформації своєї економіки, у той час як ЄС поступово інтегрував польський аграрний сектор до своєї системи, аби мінімізувати негативні наслідки від таких процесів» [171].

До того ж упродовж десятиліття питання інтеграції Республіки Польщі до ЄС стали предметом обговорення численних самітів та засідань ЄК на інших інституціях ЄС. Як наслідок було зроблено висновок про готовність її приєднання до євроспільноти, про що офіційно керівництво держави оголосило 31 грудня 2002 року.

Істотним чинником стало й те, що під час загальнонаціонального референдуму щодо вступу Польщі до Європейського Союзу та ратифікації Афіньського договору, т.зв. референдум про вступ до ЄС, що тривав два дні – 7-8 червня 2003 року. За офіційними даними, оприлюдненими на офіційному вебсайті Центральної виборчої комісії Республіки Польща, 13 514 872 (77,45 %) поляків висловилися за приєднання до Європейського Союзу. Проти проголосувало 3 935 655 (22,55 %) учасників референдуму [208].

Отже, шлях Республіки Польщі до ЄС тривав більше 11 років (січень 1993 року – травень 2004 року). Цей досвід слід враховувати нині й в Україні, яка набувши статус держави-кандидата зробила істотний крок на шляху набуття повноправного членства в ЄС. Однак цей процес є складним і тривалим, вимагає розв'язання багатьох проблем, що свого часу було зроблено у Республіці Польщі. Насамперед, значних зусиль вимагає адаптація українського законодавства до законодавства ЄС (так званий процес «acquis

communautaire»), який у поляків зайняв більше чотирьох років. У нас проблем у цьому плані значно більше.

Вступ до ЄС зумовив розширення процесів децентралізації влади в Республіці Польщі. Додатковим чинником просування реформ був тиск ЄС за результатами Люксембурзької Ради Європи у грудні 1997 року, яка у контексті євроінтеграції вимагала від Польщі й інших країн відповідних адміністративно-територіальних структур для залучення до Структурного фонду і Фонду згуртування та реалізації стратегій регіонального розвитку і політики ЄС.

Доповнилась модифікація системи місцевого самоврядування у Республіці Польщі й тим, що ця країна провадила активну євроінтеграційну політику, особливо на початку ХХІ ст. – головню до 2004 року, – а тому вона готувалась до нових викликів у сфері багаторівневого державного та європейського урядування, поглинання зі сторони європейських фондів, участі у європейських програмах і навіть прийняття рішень з європейських питань, тим самим беручи приціл на вироблення практик суворого розподілу завдань національної і місцевої влади [197].

Напередодні і після вступу Польщі в ЄС у 2004 року поступово отримали потужний правовий інструмент механізми місцевої демократії та локальних фінансів у формі громадянського контролю органів місцевого самоврядування й відносно ефективного розподілу компетенцій між національною та місцевою владою. В цілому такі зміни модернізували та вдосконалили державну структуру, розвинули ефективніше урядування, посилили процеси демократичного контролю за владою та учасницько і процедурно наблизили її до громадян, що було дуже відчутно на тлі інших країн Центрально-Східної та Східної Європи під час їхньої євроінтеграції і навіть надалі [197].

У відносинах Республіки Польщі й ЄС певна напруга виникла в останнє десятиліття через різне трактування поняття європейських цінностей. Європейська Комісія в своїх програмних документах обстоює ліберальні цінності та прагне, щоб усі країни-члени ЄС ці цінності поважали. Водночас унаслідок правління у Республіці Польщі правих політичних сил у другій

половині 2010-х років дедалі більший акцент робиться на збереженні традиційних сімейних цінностей. Така політика все частіше вступає в протиріччя з політикою Єврокомісії з підтримки ліберальної ідеології [203].

Неоднозначну реакцію у європейському суспільстві викликала також майже повна заборона абортів у Польщі в 2020 році. Ще більшу критику з боку Єврокомісії викликає політика польської влади щодо ЛГБТ-спільноти, оскільки деякі польські регіони оголошуються вільними від ЛГБТ [209]. Єврокомісія називає Польщу однією з найгомофобніших країн ЄС, вказує на те, що гомофобна риторика була присутня, навіть, під час президентських виборів у Польщі 2020 року, в тому числі і в переможця цих виборів Анджея Дуди. Тому Єврокомісія вимагає від польського уряду припинити утискання прав людей тієї частини польського суспільства, яка відносить себе до нетрадиційної сексуальної орієнтації [192].

Натомість, польські політики заявляють, що ніхто в Польщі не переслідує представників ЛГБТ-спільноти, однак поляки виступають проти пропаганди й агресивного нав'язування ідеології ЛГБТ молоді та за гарантування прав тих людей, які підтримують традиційні сімейні цінності [160]. Такі ж явища притаманні й Україні.

Попри окремі голосні заяви окремих польських політиків, що лунали в останні роки, громадяни Республіки Польщі, про що свідчать й дані соціологічних опитувань, зацікавлені в збереженні свого членства в ЄС, оскільки регулярно одержують від нього велику фінансову допомогу. До того, членство в ЄС дає змогу полякам жити і працювати в багатших європейських країнах [214].

Масштаб цієї міграції бачимо на прикладі Великобританії. За кілька років після вступу Польщі до ЄС у 2004 році польська діаспора у Великобританії зросла до 900 тисяч і стала другою за чисельністю після індійської. Загальна кількість мігрантів з країн «Нової Європи», тобто тих центрально- та східноєвропейських держав, які були прийняті в ЄС у 2004 та 2007 роках, складає у Великобританії 1,4 млн [217]. У британців сформувався стійкий

негативний образ польського сантехніка – вихідця з Польщі, який готовий жити і працювати у Великобританії на неprestижній роботі за порівняно невелику зарплату, побутова та політична культура якого суттєво відрізняється від традиційної британської.

Європарламент ще у 2018 році розпочав щодо Республіки Польщі та Угорської Республіки процедуру відповідно до статті 7 Договору про Європейський Союз [204], яка стосується порушення країною-членом ЄС прав людини та верховенства права. Обом країнам інкримінували порушення прав людини, зокрема, представників ЛГБТ-спільноти, обмеження свободи преси та порушення інших демократичних свобод [203].

Єврокомісія висловила за можливість припинення фінансування Польщі через порушення прав ЛГБТ-спільноти в цій країні [209]. Обом державам загрозувало призупинення права голосу в Раді ЄС, втім це не означає виключення їх зі складу Євросоюзу, оскільки в статті 7 Договору про Європейський Союз сказано, що країни, до яких застосовується ця стаття, навіть після застосування до них санкцій залишаються зв'язаними договорами Євросоюзу.

Республіка Польща як і країни Прибалтики через побоювання російської агресії проводять найбільш послідовну політику, спрямовану на стримування російського впливу й надають перевагу посиленню американських контингентів на їхніх територіях та більшій опорі на США та НАТО в протистоянні агресивній політиці Росії.

2.2. Румунія в євроінтеграційних міжнародно-правових процесах : здобутки та проблеми

Для осягнення специфіки шляху Румунії до ЄС схематично звернемо до ключових моментів її історичного минулого, для чого використаємо енциклопедичний матеріал. На відміну від України та Республіки Польщі винятковою особливістю Румунії є те, що упродовж всієї історії різні частини сьогоденної її території Румунії або перебували під управлінням Дакії,

Римської імперії, Османської імперії, Російської імперії, Австрійської імперії та Австро-Угорської імперії. Відомо, що Румунія виникла як держава на чолі з Александру Іоаном Кузою лише в 1859 році шляхом союзу між Молдавією та Валахією, зберігши автономію в Османській імперії. Вона була визнана незалежною країною через 19 років. У 1918 році, після Першої світової війни, Трансільванія, Буковина і Бессарабія об'єдналися з Румунією, утворивши Велику Румунію або міжвоєнну Румунію, яка мала найбільшу територіальну експансію в історії Румунії (295 641 км²).

Під час Другої світової війни (в 1940 році) Велика Румунія під тиском нацистської Німеччини поступилася територіями Угорщині (північно-східна Трансільванія), Болгарії (Кадрілатер) і Радянському Союзу (Бессарабія, Герца і Північна Буковина). Після скасування диктатури Антонеску 23 серпня 1944 року Румунія вийшла з союзу з державами Осі, ставши на бік союзних держав (Великобританія, США, Франція і Радянський Союз). За Паризьким мирним договором, підписаним 10 лютого 1947 року, з територій колишньої Великої Румунії була відновлена Північна Трансільванія [210].

Показовим є той факт, що Румунія була першою серед соціалістичних країн Центральної і Східної Європи встановила на офіційному рівні відносини з Європейським економічним співтовариством (ЄЕС). Віхами стали – угоди про спрощення процедур торгівлі у 1974 році, угода про промислову продукцію 1980 року. У тому ж році підписана й багатоаспектна угода про взаємовідносини з ЄЕС.

Після усунення існуючого в Румунії комуністичного режиму (1989 рік) і розпаду Радянського Союзу (1991 рік), держава ініціювала ряд економічних і політичних реформ. Одночасно з ходом внутрішніх правових реформ Румунія переорієнтувала свою політику на зміцнення зв'язків із Заходом, особливо з США і ЄС. Для Румунії повноправне членство в ЄС стало головною політичною та економічною метою зразу ж після повалення режиму диктатора Н. Чаушеску.

Широко аналізуючи особливості становлення зовнішньої політики

посткомуністичної Румунії у О. Златін своїй статті зосереджує увагу на концептуальних підходах, які домінували у середовищі румунської політичної еліти щодо визначення пріоритетів зовнішньої політики : «Йдеться про питання встановлення двосторонніх відносин, спроби створення регіональних та субрегіональних коаліцій і пошук вирішення питання вакууму безпеки, а також ініціювання процесів євроатлантичної та європейської інтеграції Румунії». [57]. Дослідник наводить витяги із Звернення Ради Фронту Національного Порятунку до держави від 22 грудня 1989 року, у п. 9 даного документу зазначається, що «вся зовнішня політика країни має служити розвитку відносин добросусідства, дружби і миру у світі, інтегруючись у процес будівництва об'єднаної Європи, спільного дому усіх народів континенту. Будемо поважати міжнародні зобов'язання Румунії, у першу чергу, щодо Варшавського договору» [57].

Для розуміння генези євроінтеграційного та євроатлантичного поступу Румунії використаємо наведені О. Златіним у розлогій статті «Особливості становлення зовнішньої політики посткомуністичної Румунії» його авторитетні міркування про те, що «бачення місця Румунії в Європі були висловлені ще під час революційних подій 1989–1990 рр. Подібні заяви лунали і після виборів 1992 р. і були закріплені Снаговською декларацією 1995 р., до якої долучились усі політичні партії та формування того часу, представники громадянського сектору та інтелігенції. Дана декларація стала основою для розробки стратегії досягнення зазначеної мети. Рішення Румунії приєднатися до НАТО та ЄС не було випадковим, а являло собою результат зміни зовнішньополітичних пріоритетів, що визначалася серйозною підтримкою переважної більшості населення країни, фундаментальними змінами в Європі і загрозою потрапити в сіру зону європейської архітектури безпеки» [57].

Дипломатичні відносини Румунії з ЄС було налагоджено вже у 1990 році, незабаром у 1991 році – укладено «Угоду про Торгівлю і Співпрацю». Одним з головних документів про взаємовідносини між Румунією та ЄС стала «Угода про асоціацію» (підписана 01 лютого 1993 року, набула чинності в

лютому 1995 року після її ратифікації всіма державами-членами Євросоюзу та парламентом Румунії).

Аналізуючи політико-правові особливості Румунії щодо набуття членства в Європейському Союзі О. Онищук характеризує значення прийнятої Радою ЄС наприкінці 1994 року так званої «передвступної стратегії», яка визначає вимоги щодо підготовки держав-кандидатів до набуття членства в ЄС : «Стратегія базувалась на трьох основних елементах: імплементація європейських угод про приєднання; програма фінансової підтримки PHARE (допомога для реконструкції економіки); структурований діалог, який дозволив би країнам-членам ЄС та країнам-кандидатам обговорювати питання, які становлять спільний інтерес» [97, с. 227].

Процеси євроінтеграції вплинули на появу в Румунії національного консенсусу щодо основних європейських пріоритетів. Він розпочався зі Стратегії підготовки асоційованих держав ЦСЄ до вступу в ЄС, розробленої фахівцями Єврокомісії (ЄК) та прийнятої представниками держав-членів у Раді Європи в Ессені 10 грудня 1994 року На національному рівні відповіддю на Стратегію ЄС стало прийняття Декларації у Снагові 21 червня 1995 року. Це перша конкретна спроба згуртування румунських політичних сил навколо ідеї інтеграції [17, с. 138].

Хроніка подальших подій детально описана у різних джерелах, тому виокремимо тільки її основні віхи:

- 22 червня 1995 року Румунія подала заяву про набуття членства в ЄС;
- у липні 1997 року на Європейська Комісія (ЄК) опублікувала «Висновок на Запит Румунії Стати Членом Європейського Союзу»;
- у 1998 році ЄК заслухала «Періодичну доповідь щодо зареєстрованого Румунією прогресу на шляху приєднання», за результатами обговорення якої рекомендувала розпочати переговори про вступ Румунії до ЄС. Проте, Румунії слід було вирішити проблеми «поліпшення становища дітей, і підготовки економічної стратегії в середньостроковій перспективі» [26].

У грудні 1999 року на засіданні Ради ЄС, що відбулось у межах Гельсінського Саміту ЄС, прийнято рішення про початок переговорного процесу щодо вступу Румунії до ЄС разом із Мальтою, Словаччиною, Литвою, Латвією та Болгарією. Переговори розпочались 15 лютого 2000 року. Дослідник цих подій О. Онищук звертає увагу на те, що в ході переговорного процесу існувала «низка обґрунтованих претензій до Румунії, а саме, що вона не виконувала всі критерії відносно вступу, зокрема, такі показники, як боротьба з корупцією, завершення реформи у сфері юриспруденції, безпека на кордонах, вироблення країною якісних продуктів харчування та ін.» [97, с. 227].

Подальші події детально досліджує І. Шимон [166]. Схвалена обома палатами парламенту Румунії 18 вересня 2003 року відповідна поправка до Конституції держави, згідно визначеної національним законодавством процедури була передана на розгляд Конституційного Суду Румунії. Вищий орган конституційної юрисдикції 30 вересня 2003 року оприлюднив рішення про конституційність ухваленого парламентом закону про внесення змін до конституції. 18-19 жовтня 2003 року у Румунії було проведено загальнонаціональний референдум, який підтримав це рішення.

Оцінюючи ці події І. Шимон стверджує, що «конституційна реформа 2003 р. відрізняється системним характером та інструментальністю, що дозволило вирішити низку задач, пов'язаних як зі вступом до ЄС, так і з удосконаленням національного правопорядку загалом; дана реформа своїм змістом відображає вектор, характерний для подібних реформ в інших державах-кандидатах на членство в ЄС (створення механізму перенесення частини суверенітету, корекція форми правління тощо), а її механізм проведення відображає вимоги легальності (конституційності) та вимоги легітимності в демократичній державі. Внесення суттєвих змін і доповнень до Конституції 1991 р. вирішувало низку задач румунської держави, передовсім, адаптацію її конституційної системи до вимог європейської інтеграції (норми, які встановлювали механізм приєднання Румунії до ЄС та дію джерел права ЄС у Румунії), удосконалення

норм Конституції Румунії, які закріплюють права людини, а також реформа форми правління Румунії» [166, с. 4-5].

Однак, не все було так просто. «Завершення переговорів про приєднання до кінця 2004 року, і інтеграція в 2007 році неможлива, якщо Румунія не вирішує дві структурні проблеми: викоринення корупції та реалізацію реформ» – стверджувалось у звіті для ЄК, підготовленого у кінці 2003 року Е. Ніколсон. Звіт містив рекомендації для владних структур Румунії щодо боротьби з корупцією, забезпечення незалежності функціонування судової системи, впровадження реальної свобода засобів масової інформації та припинення свавілля поліції.

«Європейський парламент вимагає від Комісії докладного аналізу та постійного моніторингу проблем, зазначених у звіті та звітності їх парламентом. Вимога Комісії затвердити більш ефективний план для більш ефективного контролю та більш ефективного впровадження тієї частини європейського законодавства в Румунії, що стосується правосуддя і внутрішніх справ» [26], – йдеться в 19 поправці цієї доповіді.

Проте, переговори не було припинено, а на саміті ЄС в Брюсселі 18 червня 2004 року, Румунія отримала запевнення про її приєднання до ЄС з 1 січня 2007 року. Ця дата була запропонована ще на саміті в Салоніках ще у 2003 році і підтверджена в Брюсселі. У жовтні 2004 року після заслуховування нового звіту, ЄК остаточно затвердила дату 1 січня 2007 року як дату вступу Румунії і Болгарії. Остаточно переговори були завершені на саміті ЄС в Брюсселі 17 грудня 2004 року, а вже 25 квітня 2005 року Румунія і Болгарія підписали Договір про приєднання з 1 січня 2007 року. Проте цей Договір містив і захисні застереження щодо того, що у випадку виявлення серйозних порушень угод, вступ буде відкладено на рік, до 1 січня 2008 року [26].

Цьому передував здійснюваний інститутами ЄС постійний моніторинг виконання Румунією Копенгагенських критеріїв і реформування національного правопорядку. І Шимон пише про Доповіді ЄК про прогрес у внутрішніх

реформах, які є «одним із інструментів контролю інститутів ЄС за станом імплементації стандартів ЄС у внутрішнє законодавство і практику <...>. Такі доповіді (Regular Report) містили структуру, в якій подавався аналіз суспільних змін у державі-кандидаті за «Копенгагенськими критеріями», а також за трьома десятками секторів, які конкретизували їх. Від 1998 до 2006 р. було підготовлено дев'ять таких доповідей про прогрес Румунії у питаннях імплементації європейських стандартів і ще один – підсумковий у 2006 р. щодо Румунії і Болгарії про готовність цих двох держав до приєднання до ЄС [166, с. 15].

Показовими в цьому напрямі були висновки засідання Асоціативної Ради Румунія–ЄС, яка відбулася 20 березня 2006 року в Брюсселі.

У свою чергу, на той час парламенти 10-ти держав-членів ЄС відклали ратифікацію Договору про приєднання Румунії та Болгарії до Євросоюзу, очікуючи на травневу доповідь 2006 р. ЄК про стан підготовки Румунії до членства в ЄС. Процес ратифікації законодавчими органами держав-членів ЄС Договору про приєднання Румунії до ЄС йшов досить повільно. Дослідник О. Онищук аналізує процес ратифікації : «станом на березень 2006 р. Договір про приєднання Румунії до ЄС ратифікували лише 15 країн-членів Євросоюзу, а саме: Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр, Греція, Естонія, Чехія, Іспанія, Італія, Мальта, Латвія, Голландія, Великобританія, Португалія та Литва. А парламенти таких потужних і впливових в ЄС держав, як Франція, Німеччина, Данія та Ірландія навіть не поспішали вносити дане питання до порядку денного їх роботи» [97, с. 228].

Істотним чинником поряд із діями влади, який сприяв набуттю Румунією повноправного членства в ЄС, стала підтримка цієї ідеї широкою громадськістю. Скористаємося даними, оприлюдненими так званим «Євробарометром», яким називають міжнародний проєкт регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Єврокомісії. Так, «згідно з опитуванням Євробарометра, яке відбулось восени 2005 року, довіра

румунів до ЄС, була найвища серед держав-членів або асоційованих членів: 64 % проти 62 % в Португалії та Греції» [26].

Вступ Румунії до ЄС відбувся разом з Болгарією в рамках шостого розширення ЄС. Так Румунія поступово перетворювалася в європейську державу через підписання і ратифікацію Договору про приєднання до ЄС, проведення переговорів та укладення Договору про вступ до спільноти [187].

Сформована в процесі реформ політична система Румунії адаптована до законодавчих норм ЄС. Вона замінила понад 70% власного законодавства, щоб наблизитися до права ЄС.

Румунія – держава, що межує з державами-членами ЄС – Болгарією на півдні, Угорщиною на північному заході, державами-кандидатами на членство в ЄС – Україною на півночі і сході і Республікою Молдова на сході, а також Сербією на південному заході.

Я. Юрчишин, нещодавно аналізуючи шляху європейських держав від кандидатства до вступу в ЄС дає, на наш погляд, змістовну відповідь на поставлене ним запитання «Чим досвід сусідньої держави може бути корисним для нас? Румунія минулого, як, на жаль, й Україна сучасності, мають високі показники корупції. На це, зокрема, вказували Данія, Швеція та Нідерланди. Проте саме на прикладі вступу Румунії до ЄС можна легко дослідити позитивну динаміку в цьому аспекті: жорсткі вимоги від європейської сім'ї пішли на користь Бухаресту. Часто сформульовані у вигляді ультиматумів, вони спонукали державу активно працювати над реформуванням своєї Батьківщини, що в кінцевому результаті принесло чудові плоди» [171].

Важливим стало реформування правової системи Румунії. Повноцінними джерелами права в Румунії виступають також право ЄС, інші міжнародні договори, рішення і практика Європейського суду з прав людини.

Перебування Румунії в ЄС внаслідок її стратегічного геополітичного розташування матиме певний вплив на майбутнє цієї міжнародної структури, на політику ЄС у відносинах з країнами Східної Європи, Близького Сходу та Азії, для створення зони стабільності в Чорному морі.

Нинішні лідери Румунії робили публічні заяви щодо зміцнення відносин з іншими європейськими країнами, а також щодо допомоги, наданої їм у процесі євроатлантичної інтеграції, (особливо у випадку Молдови, України та Грузії). Румунські лідери неодноразово публічно заявляли, що очікують, що протягом приблизно 10 років усі пострадянські демократичні країни Східної Європи та Кавказу увійдуть до ЄС і НАТО.

Ще у грудні 2005 року президент Румунії Траян Басеску і держсекретар США Кондоліза Райс підписали угоду, що дозволяє розміщення американських військових баз в Румунії.

Румунія публічно продемонструвала свою підтримку Туреччині та Хорватії у зусиллях, докладених цими країнами для вступу до Європейського Союзу. (Турецько-румунські економічні відносини мають привілейований статус). Румунсько-угорські відносини завжди були на найвищому рівні, а Угорщина підтримувала зусилля Румунії щодо вступу до ЄС. У правлячій коаліції беруть участь представники угорської меншини в Румунії.

В останні роки Румунія стала кращим напрямком для багатьох європейців (більше 60% іноземних туристів приїжджають з країн-членів ЄС), конкуруючи і конкуруючи з такими країнами, як Болгарія, Греція, Італія або Іспанія. Такі курорти, як Мангалія, Сатурн, Венера, Нептун, Олімп і Мамайя (іноді їх ще називають румунською Рів'єрою) є одними з основних туристичних визначних пам'яток влітку.

Отже, шлях Румунії до ЄС був непростим й тривалим, оскільки владним структурам доводилось вирішувати чимало складних проблем системного характеру, насамперед, викорінення корупції та забезпечення ефективного впровадження реформ, запропонованих ЄС, а також належного захисту прав дітей та боротьбу з дискримінацією етнічної групи ромів.

Після десятиріччя економічних проблем Румунія запровадила нові загальні економічні реформи (такі як ставка єдиного податку у 2005 році) і приєдналася до військово-політичного альянсу НАТО 29 березня 2004 року, а з

1 січня у 2007 році стала повноцінним членом ЄС. Таким чином, ЄС в ході п'ятого етапу розширився до 27 країн.

Водночас вступ Румунії до ЄС вимагає від керівництва держави та її населення докласти значних зусиль на шляху реформування та економічного розвитку. Відомо, що Румунія разом з Грецією й Болгарією входить до трійки найбільш бідніших країн ЄС.

Складною залишається й проблема біженців. Дублінський регламент залишає основний тягар відповідальності за біженців на тій країні, яка була першою з країн ЄС, кордон якої перетинали кандидати на отримання статусу біженця. Спроби його реформувати були невдалими. Румунія, яка була головою Ради ЄС у першому півріччі 2019 року, взагалі відмовилася включати обговорення реформування Дублінського регламенту до порядку денного свого головування, оскільки румунське керівництво не вірило, що це обговорення принесе позитивні результати. Натомість Румунія надала й надає вагому підтримку вимушеним мігрантам з України про що йтиметься далі.

Отже, як наголошує І. Бутирська членство Румунії в ЄС не формальний акт, а структурований до процесу інтеграції, має позитивні і негативні наслідки на інституційно-політичному, соціальному, економічному рівнях. У політико-інституційному плані, це сприятливі впливи вступу, які виражаються у підвищенні адмінпотенціалу, реформі судової системи, боротьбі з корупцією, динаміці політичного життя і розвитку партійної системи Румунії, вдосконаленні системи контролю і спостереженні за зовнішніми кордонами ЄС і Румунії [17, с. 141].

Висновки до другого розділу

У рамках поступу своєї державності на шляху євроінтеграції, Республіка Польща та Румунія, перейнявши та імплементувавши апробовані європейські політико-інституційні й управлінські практики, створили й розвинули власні системи/моделі державного управління та місцевого самоврядування й децентралізації влади. Стартові можливості країн істотно вплинули на перебіг

інтеграційного процесу, який був складним. Однак, досягнення політичного консенсусу, підтримка суспільного загалу дала змогу реалізувати стратегічні цілі. Подальший розвиток вимагає від керівництва держав та й населення докласти значних зусиль на шляху реформування та економічного розвитку.

Вивчення досвіду правових реформ у Республіці Польща та Румунії актуалізується також і тим, що ці держави за стартовими умовами, є подібними до України. Звичайно, що порівняння умов 1990 та 2022 року є не зовсім коректним, але ті проблеми, які має нині Україна у соціально-економічному розвитку та модернізації правової системи інші держави-члени ЄС більш чи менш вже успішно подолали, й відповідний досвід видається корисним для використання в новітніх українських реаліях.

Розділ III. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО НАБУТТЯ ПОВНОЦІННОГО ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреби в різних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи її створення та задоволення. Європейська інтеграція визначена законодавством України як фундаментальний національний інтерес нашої держави. На шляху його реалізації, що має тривалу історичну тяглість, зроблено чимало, й врешті Україна набула статусу держави-кандидата, проте для набуття повноцінного членства в Європейському Союзі треба здійснити низку важливих реформ системного характеру.

3.1. Європейська інтеграція як фундаментальний національний інтерес України: витоки та сутність

Національний інтерес – це мотив (причина) дій держави, спрямованих на виживання, розвиток, сукупність базових цінностей, що відіграють головну роль у виробленні стратегій і тактик держави на міжнародній арені та внутрішній політиці.

Інтерес національний (лат. *interesse* – бути всередині, мати важливе значення; лат. *nation* (*natio* – народ, нація) – 1) той, що стосується нації, пов'язаний з нею або належить їй; 2) державний) – система пріоритетів зовнішньої і внутрішньої політики держави, її об'єктивно значущі й усвідомлені потреби [152, с. 326].

Офіційне нормативне тлумачення терміну «національні інтереси» містить Закон України «Про національну безпеку України» від 27 червня 2018 р. № 2469-VIII : «10) національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» (пункт 10 частини першої статті 1) [118].

У статті 3 цього ж Закону України закріплено, що «Фундаментальними національними інтересами є : 1) державний суверенітет і територіальна

цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних, взаємовигідних відносин з іншими державами» [118].

Фундаментальні національні інтереси конкретизовані у «Стратегії національної безпеки України» (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, № 392/2020) [134], яку розглядають як певну кодифікацію масиву нормативно-правових актів у сфері зовнішньої політики і як розробку нових підходів і інструментарію з огляду на сучасні геополітичні реалії.

У максимально спрощеному вигляді головна теза Стратегії виглядає наступним чином: для досягнення основної мети – безпеки і процвітання України – необхідне відновлення миру і територіальної цілісності, ефективна протидія країні-агресору, набуття повноправного членства в ЄС і НАТО, забезпечення соціально-економічного розвитку тощо.

У зв'язку з цим визначені пріоритети національних інтересів України серед яких названа зокрема європейська і євроатлантична інтеграція. Реалізація цих пріоритетів забезпечуватиметься за визначеними у Стратегії напрямками, серед яких «повна імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та модернізація її параметрів там, де необхідно, за результатами всебічного огляду досягнення цілей Угоди відповідно до статті 481, з метою набуття повноправного членства України у Європейському Союзі» [134].

Реалізація цих завдань є втіленням незворотності курсу України на євроінтеграцію, закріпленим у преамбулі чинної Конституції України від 28 червня 1996 року, де, зокрема, стверджується, що Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей

«підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» приймає цю Конституцію – Основний Закон України. Відповідний припис до абзацу п'ятого преамбули Конституції України внесено згідно із Законом України № 2680-VIII від 07.02.2019 року [70].

Ці ідеї набули подальшого розвитку в «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України», яка затверджена Указом Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. З огляду на важливість цих положень й предмет даного дослідження, наведемо зміст окремих з них повністю. Зокрема, у документі, декларується, що «2. В основі зовнішньополітичної діяльності України – стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (ЄС) та в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), закріплений у Конституції України. 3. Забезпечення незалежності і державного суверенітету України, відновлення її територіальної цілісності, протидія агресії Російської Федерації, курс на набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, просування українського експорту і залучення іноземних інвестицій, захист прав та інтересів громадян України за кордоном, утвердження позитивного іміджу України у світі є пріоритетними напрямками зовнішньополітичної діяльності. 4. Зовнішньополітичні зусилля буде спрямовано на розвиток відносин стратегічного характеру з ключовими партнерами на міжнародній арені, передусім з ЄС, НАТО та їхніми державами – членами, здійснення взаємовигідного співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями» [134].

Узагальнимо, проблема визначення та реалізації національного інтересу гостро постала перед Україною в умовах зовнішньої агресії. Основні пріоритети національних інтересів країни відображені в Законі України «Про національну безпеку України» від 27 червня 2018 року № 2469-VIII. У геополітичному сенсі національний інтерес України полягає в інтеграції в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний

безпековий простір, а також розвитку рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу.

Складнощі формування національного інтересу полягають у незавершеності процесу формування української нації, домінуванні інтересів окремих політичних та фінансових груп над загальнонаціональними та спробах видати приватні інтереси за національні, помітному впливі зовнішнього чинника тощо. Сучасні дискусії в Україні продовжувались навколо інструментів та механізмів забезпечення національних інтересів, зокрема, щодо необхідності входження до тих чи інших субрегіональних інтеграційних утворень чи обрання багатовекторної політики на основі нейтралітету. Однак, реалії російсько-української війни 2014-2022 рр., особливо в умовах повномасштабного вторгнення, консолідували суспільний загаль українства навколо ідеї європейської та євроатлантичної інтеграції.

3.2. Особливості реалізації євроінтеграційних прагнень України в умовах зовнішньої агресії та системних проблем внутрішньодержавного розвитку

Початком євроінтеграційного процесу в Українській державі можна вважати 25 грудня 1990 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин» [119]. Ще до проголошення незалежності, цією постановою Уряду доручалося «...спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [119]. Майже через рік, 5 грудня 1991 року, у Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» в зв'язку з підтвердженням на референдумі Акта проголошення незалежності України зазначалося, що «Україна як європейська держава готова приєднатися до Гельсінського заключного акта, Паризької хартії та інших документів НБСЄ» [36].

Тоді ж, у грудні 1991 року, офіційно незалежність України визнав Євросоюз, підтвердженням чого є лист міністра закордонних справ Королівства Нідерландів, яке головувало тоді в ЄС. Цей факт науковці й політики називають початком офіційних правовідносин між Україною та ЄС. Хроніка цих взаємин відображена на офіційному веб-порталі Міністерства закордонних справ України [91]. Насамперед, були відкриті представництва України в Брюсселі та Європейської комісії в Києві.

Ключовим документом для розуміння витоків євроінтеграційного курсу України стала Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [99], що була чинною аж до липня 2010 року. «Перспективною метою української зовнішньої політики, – визначено у документі – є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. Із метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна підпише Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації» [99]. Для досягнення цієї мети, постановою передбачалось, що «зовнішньополітичні зусилля України мають бути постійно спрямовані на розвиток європейського регіонального співробітництва в усіх сферах з метою зміцнення своєї державної незалежності та ефективного забезпечення національних інтересів» [99].

Для розширення формату співпраці між Українською державою та Європейським Союзом 14 червня 1994 року в м. Люксембурзі була підписана, а 1 березня 1998 року набула чинності «Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» [146]. Угода передбачала: «запровадження політичного діалогу між Українською державою і Європейським Союзом, що сприятиме розвитку тісних політичних відносин; сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між сторонами і в такий спосіб – прискоренню їх сталого розвитку; створення основ взаємовигідного економічного, соціального,

фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва» [146]. Тобто, цей документ був зосереджений на економічних та соціальних питаннях, а також на необхідності вдосконалення державного управління та гарантування вільної преси та громадянських прав. Насправді тоді мало що було зроблено, оскільки Києву довелося на той час враховувати думку РФ, яка залишалася його основним торговим партнером та постачальником природного газу та викопних енергоносіїв.

Перший саміт Україна – ЄС відбувся у вересні 1997 року в Києві. Під час другого саміту у жовтні 1998 року у м. Відні відносини Україна – ЄС були визначені як «стратегічне та унікальне партнерство», і Україна вперше заявила про своє бажання отримати асоційоване членство в ЄС.

Істотним кроком в євроінтеграційному поступі мала стати реалізація приписів «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» (затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року, № 615/98) [133], а також «Програми інтеграції України до Європейського Союзу» (схвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 року, № 1072/2000) [120]. Обидва документи, які були чинними до 2015 року спрямовані на консолідацію зусиль органів державної влади Української держави з питань євроінтеграції щодо створення передумов, необхідних для набуття повноправного членства в ЄС,

Успішне виконання цієї Стратегії дало підстави ініціювати у березні 2007 року переговорний процес із підготовки базового договору між Українською державою та ЄС, однак ця ідея тоді не була реалізована. Однією з суттєвих причин стало те, що на тоді інтеграція України до ЄС не мала широкої громадської підтримки в українському суспільстві. З метою подальшого підвищення рівня поінформованості громадськості з питань європейської інтеграції України для створення стабільної проєвропейської більшості в українському суспільстві Кабінетом Міністрів України у 2007 році прийнято «Державну цільову програму інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки» [117]. Програма передбачала здійснення заходів щодо підвищення рівня поінформованості

громадян про зміст національних інтересів, мету європейської інтеграції України, історію ЄС та функціонування його інституцій, стандарти життя в європейських державах, співпрацю України з ЄС, а також його державами-членами. Реалізація програми мала певні наслідки, заходи здійснювались і в наступні роки, що певною мірою сприяло формування серед суспільного загалу розуміння євроінтеграції як стратегічного курсу.

Основою відносин між Україною та ЄС упродовж двадцяти років (1994-2014 рр.) була «Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» (укладена 14 червня 1994 року) [146]. Ця Угода передбачала здійснення «співробітництва з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань» [146]. На виконання цього базового документу Україною підписано низку галузевих угод міжнародно-правового характеру.

Принципове значення для євроінтеграційного поступу України мало закріплення цього курсу у статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», прийнятого Верховною Радою України 01 липня 2010 року : «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [116].

Яскравим свідченням прагнення громадян Української держави стати частиною Об'єднаної Європи стала Революція Гідності (2013-2014) як відповідь на спробу керівництва країни всупереч законодавчо закріпленому курсу на євроінтеграцію переорієнтувати геостратегічний вектор розвитку держави на схід.

«Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [145], широко відома як «Угода про асоціацію України з ЄС» була підписана у 2014 році : 21 березня – політична частина, 27 червня – економічна частина. 16 вересня 2014 року ця Угода була синхронно

ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом. Угода набула чинності з 1 вересня 2017 року.

Для виконання Угоди Кабінет Міністрів України постановою від 25 жовтня 2017 р. № 1106 затвердив План заходів з виконання Угоди про асоціацію, розроблений Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції разом із міністерствами та іншими органами державної влади з метою підвищення ефективності координації та просування євроінтеграційного процесу. В ньому сформульовані 1943 завдання, що охоплюють 24 сфери, за виконання яких відповідальні 106 органів влади Української держави. Кожне із цих завдань відповідає окремій статті Угоди або імплементує визначені норми права (*Acquis*) Європейського Союзу [115].

Умови зовнішньої агресії та складні умови внутріполітичного розвитку, прагнення запобігти зміні зовнішньополітичного розвитку держави й закріпити фундаментальні національні інтереси спонукали до внесення певних змін до тексту Конституції України. Верховна Рада України 07 лютого 2019 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» за № 2680-VIII, згідно з яким абзац 5 преамбули Конституції України доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність українського народу і незворотність європейського і євроатлантичного курсу України» [70]. Таким чином набула цільного виразу конституційна євроінтеграційна модель. Модель. До її складових віднесемо також оновлений у редакції Закону України № 2680-VIII від 07 лютого 2019 року припис пункту 5 статті 85 Основного Закону, за яким до повноважень Верховної Ради України, зокрема, належить «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору» [70]. Окрім того, згідно з названим Законом України № 2680-VIII від 07 лютого 2019 року статтю 102 Конституції України доповнено частиною третьою такого змісту «Президент

України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [70]. Аналізованим Законом України внесено зміни й до повноважень Кабінету Міністрів України. Статтю 116 доповнено пунктом 1¹, згідно з яким Уряд України «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [70].

Практичне здійснення зовнішньполітичної діяльності держави й організацію її дипломатичної діяльності покладено на Міністерство закордонних справ України, що діє на основі Положення про Міністерство закордонних справ України. Воно забезпечує в межах своїх повноважень проведення зовнішньої політики України та координує діяльність усіх учасників зовнішньполітичних зв'язків України.

До основних завдань Міністерства закордонних справ України належить, зокрема «участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний і правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі, продовження конструктивного партнерства з НАТО» [91].

У контексті реалізації євроінтеграційних прагнень України істотними є кроки нашої держави щодо лібералізації ринків України та ЄС через поглиблення інтеграції в межах регіональних організацій. На офіційному веб-сайті Міністерства закордонних справ України [91] міститься детальна, хоча й за станом на 2019 рік, інформація про участь України у діяльності Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). «Ця організація є субрегіональним об'єднанням 12-ти країн Чорноморського регіону (станом на 2019 р. – Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, а також Україна). Взаємодія України в межах Організації пов'язується із транзитним характером її економіки, просуванням інтересів української сторони у сфері транспорту й комунікацій,

фінансовому та науковому співробітництві, в енергетиці й охороні довкілля та туристичній сфері» [91].

Тут же вміщено матеріали про приєднання України з 1995 року до діяльності такої авторитетної міжнародної організації, як Рада Європи, членство у якій є «важливим чинником інтеграції країни в єдиний європейський правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до вимог цієї організації» [91]. З 1996 року на конференції міністрів закордонних справ у м. Відень (Австрія) Україну було прийнято до такої організації, як Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ), що є регіональним угрупованням країн Центральної та Східної Європи [91].

Істотне значення на шляху євроінтеграційного поступу відіграв Двадцять третій Саміт Україна – Європейський Союз (12 жовтня 2021 року). На заході головували Президент України Володимир Зеленський, Президент Європейської ради Шарль Мішель і Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн. Лідери обговорили здобутки та перспективи взаємодії між Україною та ЄС у питаннях імплементації Угоди про асоціацію (Додаток Г).

Надання європейської перспективи Україні, яка поділяє спільні цінності з Європейським Союзом, буде логічним та очікуваним кроком, і заради досягнення цієї мети наша країна наполегливо працюватиме з усіма державами ЄС. Про це сказав Президент України Володимир Зеленський під час зустрічі з представниками ЗМІ за підсумками 23-го Саміту Україна – Європейський Союз.

Початок активної фази агресії Росії проти Української держави продемонстрував готовність українців зі зброєю захищати не лише свій спосіб життя, а й європейські цінності: свободу, демократію та права людини. Тому одним з важливих рішень української влади у перші дні спроби російської армії захопити Київ стало подання Україною вже 28 лютого 2022 року офіційної заявки на отримання статусу держави-кандидата для вступу до ЄС.

Для України невід’ємною складовою євроінтеграційного курсу є стратегічне партнерство з Організацією Північноатлантичного договору

(НАТО). Перебіг російсько-української війни переконливо довів нагальну потребу набуття членства в Альянсі, як запоруки недопущення у майбутньому будь-яких зазіхань на суверенітет та територіальну цілісність нашої держави. Аналіз міжнародно-правових процесів інтеграції підтверджує це, до того ж вступ до НАТО нерідко передував набуттю повноправного членства в ЄС.

В Україні ці процеси відбуваються паралельно. Положення про необхідність «поглиблення співпраці з НАТО з метою набуття членства у цій організації» містить Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» від 1 липня 2019 року, № 2411-VI (пункт 2 статті 11) [116].

«Інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, розвиток взаємовигідних відносин з іншими державами» визначена одним із трьох фундаментальних національних інтересів у статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 27 червня 2018 р., № 2469-VIII [118]. 2019 року ці ідеї знайшли розвиток шляхом внесення відповідних змін до преамбули чинної Конституції України [70].

І закономірним тому стало подання очільниками Української держави 30 вересня 2022 року заявки на прищвидшений вступ до Організації Північноатлантичного договору.

Дії влади щодо реалізації конституційних приписів базуються на підтримці ідей європейської та євроатлантичної інтеграції широким загалом громадян України. Динаміку зміни настроїв та рівня підтримки зовнішньополітичного курсу держави знаходимо в оприлюднених результатах соціологічних досліджень, здійснюваних періодично авторитетними вітчизняними науковими соціологічними інституціями.

У додатку Г до роботи наведена у вигляді графіка динаміка результатів соціологічних досліджень щодо вступу України до Європейського Союзу за 2014 – 2021 роки. Вона засвідчує зростання числа тих українців, які підтримують ідею вступу до ЄС (загалом вона коливалась у показниках більше 50 відсотків і стабілізувалась на рівні 52 відсотків). Натомість спостерігається

зменшення числа противників євроінтеграції. Піковими були 2016 (27 відсотків) та 2020 роки (26 відсотків), наступного ж року їх число зменшилось до 16 відсотків і має тенденцію до зниження.

Показовими є наведені нижче діаграми розподілу такої підтримки вже у 2022 році в умовах повномасштабної агресії РФ проти України (Додаток Г).

За даними оприлюдненого 31 серпня 2022 року на Українському соціологічному порталі моніторингового дослідження «Євроінтеграційні прагнення українців : від амбівалентності до увиразнення» Інституту соціології НАН України «впродовж 2000-х років прихильність до союзу Росії й Білорусі спостерігалася у близько 60% респондентів, натомість підтримка вступу України до ЄС була поширена серед менше половини населення. Проєвропейські орієнтації в той час значною мірою визначалися мешканцями західної та центральної частини країни, етнічними українцями та україномовними. Після 2010 року підтримка ідеї входження України у східнослов'янський союз почала знижуватися і вже після агресії Росії у 2014 року різко впала. Натомість позитивне ставлення до євроінтеграції після подій 2014 року зросло на 10% і впродовж років хоч і коливалася, та все ж сягало близько половини дорослого населення. Максимальне значення (58,8%) підтримки цього цивілізаційного вибору було зафіксовано у 2019 році» [47].

Показовим є ставлення громадян України до вступу до ЄС. Останнє опубліковане Центром Разумкова репрезентативне дослідження з цього приводу проведене у кінці 2021 року. За оприлюдненими даними, якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до ЄС, у ньому взяли б участь 69% опитаних. За вступ проголосували б 56% усіх опитаних (або 78% учасників референдуму), проти — відповідно 26% і 18%). Якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до НАТО, у ньому взяли б участь 67% опитаних. За вступ проголосували б 48% усіх опитаних (або 70% учасників референдуму), проти — відповідно 33% і 24,5%). За вступ до ЄС та НАТО частіше мають намір голосувати жителі Західного та Центрального регіонів порівняно з Півднем та Сходом. Так, за

вступ до ЄС мають намір голосувати 79,5% жителів Заходу країни, 59,5% жителів Центрального регіону, 41% жителів Півдня і 35% жителів Сходу (проти — відповідно 10%, 20%, 36% і 46%). За вступ до НАТО мають намір голосувати 77% жителів Заходу країни, 49% жителів Центрального регіону, 31,5% жителів Півдня і 30% жителів Сходу (проти – відповідно 9%, 28%, 50% і 54%). Частка тих, хто має намір голосувати за вступ до ЄС, зростає від 40% серед тих, кому 60 і більше років, до 73% серед тих, кому менше 30 років, а частка тих, хто має намір голосувати за вступ до НАТО – відповідно з 37% до 59% [100].

Напередодні повномасштабного вторгнення РФ в Україну результати дослідження опублікувала соціологічна група «Рейтинг». Щодо вступу України до ЄС, то таку ініціативу схвалюють 68%, негативно висловилися 24% опитаних [168]. На жаль більше таких даних немає, хоча б було важливо зрозуміти наскільки це ставлення змінилось, зокрема, в умовах нового етапу російсько-української війни, а також нових можливостей щодо прискореного набуття нашою державою повноправного членства в ЄС. Оприлюднені дослідження до Дня незалежності та ін. таких даних не містять, оскільки соціологи таких питань не ставили. Певне розуміння дають результати дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у серпні цього року, згідно даних якого половина громадян України ідентифікують себе європейцями (близько 30% - ні). Європейцями себе частіше вважає молодь [130].

З огляду на останню тезу привернемо увагу до виступу на урочистій частині пленарного засідання Верховної Ради України з нагоди Дня Української Державності Президента України В. Зеленський, який оголосив про створення в межах Президентського університету Коледжу Європи, який готуватиме фахівців для роботи з інституціями Європейського Союзу. «Європейський Союз має Коледж Європи в Брюгге й Натоліні. Це одні з найповажніших закладів післядипломної освіти, які готують фахівців для роботи в інституціях ЄС і державах-членах. Ми створюємо в Україні наш Коледж Європи. Вже підписано відповідний меморандум між урядом України й Коледжем Європи в

Натоліні», – повідомив Президент. Глава держави наголосив, що заклад буде не лише фаховою основою для європейської політики України як члена ЄС, а й внеском нашої країни у розвиток європейських інституцій. «Ось це і є те, що ми можемо, ми – громадяни України. Ось це і є наша державність», – констатував він [114].

Отже, наведені соціологічні дані дають підстави стверджувати, що перебіг російсько-української війни 2014-2022 рр., кардинально змінив ставлення українців до геополітичного вибору. Домінуючим поступово стає переконання більшості громадян у життєвій необхідності євроінтеграційного та євроатлантичного вибору. Вибір цей в своїй основі має нині безпековий характер, з ним пов'язують сподівання у наступному на гарантування суверенітету й територіальної цілісності Української держави, захисту від зовнішніх загроз, перспективи вирішення складних проблем соціально-економічного та внутріполітичного розвитку. Підґрунтям цих сподівань стала широка підтримка європейцями нашої держави у війні з агресором, наданий прихисток мільйонам українців – вимушеним переселенцям.

3.3. Роль Республіки Польщі та Румунії в європейській інтеграції України

З огляду на предмет дослідження акцентуємо на приписі пункту 199 «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України» від 26 серпня 2021 року № 448/2021 про те, що має «бути посилено взаємодію з державами Вишеградської групи, передусім з метою вивчення багатого досвіду європейської та євроатлантичної інтеграції Республіки Польща» [132].

Вступ сусідів України – Республіки Польщі в 2004 році, Румунії – з 1 січня 2007 року до Євросоюзу, за їх членства і в Північноатлантичному альянсі означав безпосереднє наближення кордонів ЄС до кордонів України, зокрема до найбільш проєвропейськи налаштованої західної частини України, що вплинуло на зростання євроінтеграційних прагнень українців.

Насамперед зауважимо, що Республіка Польща 2 грудня 1991 року першою у світі офіційно визнала державну незалежність України тобто на

наступний день після проведення Всеукраїнського референдуму. Вже 8 січня 1992 року між двома державами встановлено дипломатичні відносини. В той же день (8 січня) незалежною державою визнала Україну й Румунія, а незабаром 1 лютого між ними встановлено дипломатичні відносини. 18 травня 1992 року підписано міждержавний українсько-польський Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. Договір про співробітництво та добросусідські відносини між Румунією та Україною підписаний у Констанці 2 червня 1997 року [91].

Процес розвитку відносин України з Республікою Польща можна умовно поділити на три періоди:

1992–1993 рр. – встановлення контактів, «відкриття» України для широкого загалу польської політичної еліти та польського суспільства, підписання перших двосторонніх документів, обопільне вивчення потенційних можливостей для співробітництва;

1993–1999 рр. – виведення двосторонніх відносин на рівень стратегічного партнерства;

З 1999 – с.д. – розвиток стратегічного партнерства між Україною та Республікою Польща відповідає національним інтересам обох держав. Польща – важливий союзник нашої держави у міжнародних організаціях та регіональних об'єднаннях. Як держава-член ЄС і НАТО, Польща послідовно підтримує євроінтеграційні та євроатлантичні устремління України, постійно акцентує увагу на необхідності збереження політики «відкритих дверей» для нових країн-членів, одним з найбільших контрибуторів СММ ОБСЄ в Україні. Україна і Польща активно взаємодіють з питань енергетичної безпеки та диверсифікації джерел енергопостачання, кібербезпеки, військово-технічній та оборонній галузях. Позитивною є тенденція у нарощенні обсягів двосторонньої торгівлі. Активно розвивається міжрегіональне співробітництво, а також співпраця у сфері освіти, науки, культури, молодіжних обмінів. У липні 2020 року Україна спільно з Республікою Польща та Литовською Республікою утворили регіональний формат – «Люблінський трикутник». Прикладом

успішної співпраці наших країн є діяльність ЛИТПОЛУКРБРИГу ім. князя Костянтина Острозького.

З 2014 року на всіх міжнародних майданчиках Республіка Польща рішуче відстоює необхідність посилення тиску на російську сторону з метою відновлення територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах [91].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну (з 24 лютого 2022 року) ще більше консолідувала представників усіх політичних партій та сил Польської держави та польського суспільства на всебічну підтримку України.

На міжнародній арені Республіка Польща відстоює необхідність посилення міжнародною спільнотою тиску на р.ф. для негайного припинення війни проти України та відновлення територіальної цілісності нашої держави у міжнародно визнаних кордонах. У цьому зв'язку офіційна Варшава надзвичайно активно використовує наявний дво- та багатосторонній інструментарій впливів на міжнародній арені на підтримку України. Керівництво Польської держави під час двосторонніх зустрічей, у т.ч. в рамках ЄС і НАТО, міжнародних організацій постійно наголошує на необхідності посилення санкцій проти р.ф., а також на наданні нашій державі військової, фінансової та гуманітарної допомоги.

Офіційна Варшава проводить досить активну кампанію на підтримку членства України в ЄС [91].

Складніше розвивались відносини між Україною та Румунією. За встановленням дипломатичних відносин 2 лютого 1992 року відразу ж послідувало створення першого посольства Румунії в м. Києві, замість Генерального консульства, яке функціонувало в українській столиці з 1971 року. У квітні 1995 року в м. Одесі було відкрито Генеральне консульство Румунії. Друге Генеральне консульство Румунії в Україні було відкрито в травні 1999 року в м. Чернівці.

Україна традиційно розвиває різнобічні відносини добросусідства з Румунією як на двосторонньому рівні, так і у рамках міжнародних та регіональних структур. Підґрунтям розбудови та зміцнення сучасних відносин між двома державами є схожість стратегічних орієнтирів України і Румунії на основі європейських демократичних цінностей.

Розвиток та удосконалення потенціалу геостратегічного, торговельно-економічного, людського і культурного українсько-румунського співробітництва на засадах добросусідства, обопільної довіри та поваги до інтересів кожної з сторін, конструктивізму та взаємовигідного партнерства є важливими факторами у справі забезпечення і зміцнення стабільності, безпеки та співробітництва як у регіоні, так і в Європі [91].

Для аналізу цих взаємин використаємо, на наш погляд, цікаві й авторитетні спостереження О. Злотіна, який аналізуючи політику посткомуністичної Румунії стверджує, що «румунська сторона ставилася до України, з одного боку, як до важливого сусіда з політичної та з економічної точки зору, а з іншого — як до країни, що після розпаду СРСР успадкувала «захоплені румунські території». Саме територіальні претензії затримували розробку і підписання базового політичного договору між Україною і Румунією» [57].

Справді, певні розбіжності Румунії з Україною є «спадщиною» румунсько-радянських відносин і походять від територіальної експансії Радянського Союзу після підписання Паризького мирного договору 1947 року. Спір виник щодо острова Зміїний та континентального шельфу Чорного моря на схід від Суліни, основною причиною були родовища нафти і газу в цьому районі. Оскільки підписані у 1948 році двосторонні угоди між Румунією та СРСР не були ратифіковані ні Великими Національними Зборами Румунії, ні Верховною радою СРСР, то за твердженням румунських правників, ці угоди є неконституційними, до того ж суперечать положенням Паризького мирного договору 1947 року й таким чином є недійсними для міжнародного права. Таким чином, вважалось, згідно з конституційним правом, що, *де-юре*,

державний кордон знаходився по тальвегу руки Чилії, згідно з Паризьким мирним договором 1947 року.

Ставши незалежною, Україна «успадкувала» радянські території на південь від чилійського рукава Тальвега, а також радянську дипломатичну позицію щодо них. Румунія з 1996 року претендувала на застосування положень Паризького мирного договору 1947 року, але в 1997 році НАТО порадило румунському уряду вирішити будь-який територіальний спір з Україною з метою інтеграції в організацію [124].

У 1997 році за підсумками складного переговорного процесу (відбулося 35 раундів переговорів) Румунія та Україна уклали два базові правові інструменти для двох держав : «Договір про добросусідські відносини та співробітництво», який було підписано в Констанці 2 червня 1997 року, який де-юре оформив належність п'яти з шести оспорюваних островів Україні (залишивши в суперечці лише острів Майкан і територіальні води навколо острова Зміїного в Чорному морі). Другим актом стала Пов'язана угода, укладена шляхом обміну листами міністрів закордонних справ двох держав-підписантів. Обидва документи набули чинності 22 жовтня 1997 року. За допомогою цих угод дві держави взяли на себе зобов'язання укласти між ними договір про режим державного кордону, а також угоду про розмежування континентального шельфу і виключних економічних зон двох держав в Чорному морі. Хоча ці два документи були підписані, за твердженням румунських посадовців Україна не виконала взятих на себе зобов'язань.

Спір між цими державами був направлений для врегулювання до Міжнародного суду ООН в Гаазі. МС ООН, за рішенням № 2009/9 від 3 лютого 2009 року (100-е рішення в її історії) присудило Румунії 79,34% спірної площі. Так, Румунія має 9 700 км², а Україна – 2 300 км² [124].

Ще однією проблемою між двома країнами є будівництво каналу Батрое. 11 травня 2004 року Україна розпочала будівельні роботи каналу Дунай – Свинцева гавань (на рукавах Чилія і Батрое дельти Дунаю), а 26 серпня 2004 року була офіційно відкрита перша ділянка каналу Батрое. Після закінчення

періоду, в який роботи з будівництва водного шляху були зупинені, в листопаді 2006 року вони були відновлені, на частину повністю на території України, будучи повернуті в судноплавство в квітні 2007 року.

Отже, українська дипломатія під тиском євроатлантичних установок попередніх урядів упродовж першого десятиліття ХХ століття здала багато важливих позицій у відносинах із Румунією, яка є найактивнішим регіональним конкурентом України. Крім невігідного рішення щодо шельфу, це гальмування проекту ходу суден Дунай–Чорне море, непротидія зусиллям Бухареста із заохочення антидержавних настроїв у румунській діаспорі в Україні (включаючи роздачу румунських паспортів), ігнорування проблеми прискореної асиміляції українців у Румунії. Використовуючи статус члена ЄС і НАТО, Румунія має намір змушувати її до подальших економічних і політичних поступок аж до надання автономії румунам у Чернівецькій області. Далі приклад Бухареста можуть наслідувати Болгарія, Словаччина та Угорщина [141, с.19].

Упродовж другого десятиліття відносини з Румунією посіли особливе місце у зовнішньополітичних інтересах України, набули стратегічного характеру. Така ситуація обумовлена багатьма чинниками: геополітичне розташування, історична спадщина, значні резерви і нереалізовані потенційні можливості у сфері торговельно-економічного розвитку, участь України і Румунії в регіональних і міжнародних організаціях, а також членство Румунії в НАТО та Європейському Союзі, що сьогодні має найбільше значення для розвитку регіональної взаємодії [86].

Передумови для розвитку стратегічних відносин Україна – Румунія обумовлені також спільними інтересами у контексті євроінтеграційних прагнень. Велике значення обидві країни надають розвитку транскордонної співпраці, яка в умовах розширення ЄС набуває більшого значення, трансформуючись у міжрегіональну прикордонну взаємодію країн-членів Євросоюзу і країн- учасниць Європейської політики сусідства, спрямовану на загальну перебудову соціальної, інформаційної, виробничої і прикордонної

інфраструктури, розвиток наукової і культурної сфер, охорону навколишнього середовища, сприяння розвитку транспортної мережі та енергетичної співпраці [3].

Істотним чином на взаємини України й Румунії вплинув перебіг російсько-української війни 2014-2022 років.

Оцінюючи їх можливі геополітичні наслідки Посол України в Румунії О. Баньков ще у грудні 2019 року в інтерв'ю виданню HotNews.ro, застерігав : «те, що відбувається з нами, є дуже великим ризиком для інших. Якщо Україна завтра зникне зі своїми європейськими та євроатлантичними прагненнями, фактично кордон Росії переміститься до кордону з Румунією» [196]. З того часу веде відлік новий етап розвитку співпраці між Україною та Румунії як у двосторонньому, та і регіональному форматах.

Показовим є залучення України до консультативних зустрічей на рівні міністрів закордонних справ заснованого з ініціативи румунської сторони ще у 2012 році міжнародного трикутника співробітництва «Польща–Румунія–Туреччина» [148]. Розуміння доцільності існування такого формату всебічно аналізує український науковець і дипломат В. Ціватий, який наголошує, що «Румунія позиціонує себе як форпост НАТО у Чорноморському регіоні, як держава, що неухильно дотримується лінії на зміцнення трансатлантичного співробітництва та протидію експансіоністським планам Росії в Південно-Східній Європі. Бухарест також активно підтримує нарощування військової присутності сил НАТО на території Румунії» [156, с. 231].

Активну підтримку Україні висловили країни Східного флангу НАТО під час проведення установчого Саміту «Кримської платформи» (м. Київ, 23 серпня 2021 року). Виступаючи на Саміті прем'єр-міністр Румунії Ф. Кицу, заявив що «Румунія вважає, що коли будуть виконані всі умови, Україна стане гідним членом спільної європейської родини. Для цього безумовно потрібна широка підтримка громадськості, політична воля і я закликаю керівництво України до необхідних реформ задля досягнення процвітання і розвитку». Важливим є й висловлене тоді однозначне розуміння румунською владою анексії території

українського Криму: «Румунія абсолютно віддана політиці невизнання незаконної анексії Криму. Ми розуміємо виклики та загрози у Чорноморському регіоні і цей саміт підтверджує серйозність цих загроз. Тому ми повинні спільно шукати ефективні рішення цих проблем. Цей форум дозволить консолідувати нашу співпрацю» [125].

Аналізуючи перспективи подальшої участі України у рамках міжнародного регіонального формату «Польща – Румунія – Туреччина», І. Барчій стверджує, що «інтерес Румунії полягає в тому, щоб Чорноморський регіону не перетворився у зону виключно «російської сфери інтересів». І для цього Румунія дуже зацікавлена у спільній з Україною співпраці над військовими проєктами. ... для протидії російській агресії та сприяння відновленню безпеки та стабільності у Європі» [10, с. 96].

«Румунія повністю підтримала нас конкретними діями, а не на словах, підтримала Україну, особливо наших вимушено переміщених осіб, які виїхали. Я вдячний за це румунським родинам, які надали прихисток нашим людям, насамперед матерям із дітьми. Ми цього не забудемо», – сказав Президент України В. О. Зеленський 17 серпня 2022 року під час церемонії вручення вірчих грамот новопризначеним Послом Румунії в Україні А. Мікулою. «Для нас вкрай важливо, щоб посольства стратегічних партнерів, друзів, дружніх сусідніх держав були відкриті та працювали на повну, 24/7 заради наших двосторонніх відносин, заради підтримки нашої держави, особливо в час війни за нашу землю проти російської окупації. Скажу відверто: я радий, що серед цих друзів – Румунія» – акцентував В. О. Зеленський [29].

Ці дії румунської влади отримали гідну оцінку й підтримку й оцінку Державного департаменту США. На його вебсайті вміщена інформація про телефонні розмови очільників відомства з румунськими колегами. З огляду на наступні події (повномасштабне вторгнення РФ в Україну) цікавим є повідомлення про телефонну розмову заступника Державного секретаря Уенді Шерман з Міністром закордонних справ Румунії Богданом Ауреску, що відбулась 31 січня 2022 р. За оприлюдненим повідомленням співрозмовники

«знову підтвердили важливість американо-румунського стратегічного партнерства в протидії спільним загрозам і викликам, особливо перед лицем російської агресії на східному фланзі НАТО. Заступник Держсекретаря високо оцінила той факт, що Румунія є вірним союзником по НАТО, и обидві сторони погодились співпрацювати в питаннях безпеки на Чорному морі і виступати єдиним фронтом проти російської агресії. Заступник Держсекретаря та Міністр закордонних справ підтвердили нашу непохитну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України» [185].

18 квітня 2022 року відбулась телефонна розмова Державного секретаря Ентоні Блінкена з Міністром закордонних справ Румунії Богданом Ауреску. Вони наголосили на важливості трансатлантичної єдності перед жорстокою війною Кремля проти України. Держсекретар наголосив на необхідності того, щоб союзники по НАТО продовжували невпинно працювати над підтримкою зусиль України щодо захисту від неспровокованої та невинуватої агресії з боку Росії. Держсекретар подякував Міністру за надзвичайно привітний прийом Румунією майже 700 000 біженців з України. Співрозмовники підтвердили нашу незмінну підтримку українського народу та його історичної боротьби за свободу, демократію та можливість прокладати свій власний курс [211].

Карпатський євро регіон було засновано 14 лютого 1993 р., коли у Дебрецені (Угорщина) міністри закордонних справ Угорщини, Польщі та України підписали спільну декларацію, а представники регіонів - його програмні та статутні документи. Згодом до нього увійшли прикордонні адміністративно-територіальні одиниці Словаччини та Румунії. [142, с. 303–304]

Практика реалізації спільних проєктів свідчить, що євро регіони відіграють роль мостів у процесі європейської інтеграції, а особливо на кордонах з Європейським Союзом. Транскордонне співробітництво як форма кооперації є обов'язковим для європейської інтеграції. Крім географічних, геополітичних чинників, наявності відповідної інфраструктури для розвитку транскордонного співробітництва мають значення чинники суб'єктивного

порядку – інституційні інструменти нормативного та організаційного, передусім правового характеру. Так, однією з головних причин, що гальмує розвиток прикордонного співробітництва за участі України, а також інших трансформаційних країн, є недосконалість законодавства.

22 серпня 2022 року Україною заснований новий дипломатично-безпековий формат «Київська ініціатива». У його роботі вже беруть участь європейські сусіди України. Це Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, держави Балтії.

Україна очікує дієвої допомоги румунської влади та бізнесу у реалізації Fast Recovery Plan та відновлення інфраструктури, постраждалої внаслідок повномасштабного російського вторгнення. Про готовність Румунії підтримати відновлення України та зацікавленість у залученні румунських приватних осіб і компаній до цього процесу, що могло б прискорити відбудову України, оскільки надання бюджетних коштів потребує проходження бюрократичних процедур заявив Надзвичайний і Повноважний Посол Румунії в Україні Александру Віктор Мікула 27 вересня 2022 року [65].

Натомість Україна готова надавати посильну допомогу сусіднім країнам вже сьогодні. «До нас звертається Молдова, звертається Румунія, Польща, інші сусіди, щоб ми допомогли їм електрикою взимку. І ми готові допомагати. І саме тому інвестиції у розширення наших енергопотужностей – це порятунок від холоду для різних народів» – заявив Президент України В. О. Зеленський 23 вересня 2022 року під час виступу на саміті філантропії Forbes 400 [169].

Румунію Президент України В. О. Зеленський під час виступу на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 22 вересня 2022 року назвав серед низки країн, що вже отримали українську агропродукцію морським шляхом Як на умовах ринку, так і в межах Продовольчої програми ООН, для якої Україна завжди – надійний партнер [19].

Перспективи подальших взаємин України з Республікою Польща та Румунією чітко окреслені у «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України», затвердженій Указом Президента України від 26 серпня 2021 року №

448/2021 [132]. Документом визначено, що «стратегічне партнерство з Республікою Польща в європейському, євроатлантичному, регіональному та двосторонньому вимірах є одним із головних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності України. Таке партнерство потребує подальшого наповнення новими масштабними проектами в безпековій, енергетичній, військовій, торговельно-економічній сферах» (п. 111). [132].

«Стратегія зовнішньополітичної діяльності України» визначає Румунію «вагомим чинником стабільності в Центральній і Східній Європі, у регіоні Азовського, Чорного, Балтійського і Середземного морів та важливим елементом архітектури загальноєвропейської безпеки» (п. 116), а тому для нашої держави «встановлення стратегічного партнерства з Румунією важливе з огляду на роль цієї держави в ЄС, НАТО та її міцні позиції у системі регіональної безпеки Чорноморського регіону, зокрема її енергетичної складової» (п. 121) [132].

З огляду на перспективи інтеграції України до ЄС, розв'язання безпекових проблем, «Стратегія зовнішньополітичної діяльності України» називає перспективним «розвиток тристороннього співробітництва між Україною, Республікою Польща і Литовською Республікою у форматах Люблінського трикутника, Міжпарламентської асамблеї Україна – Польща – Литва та військового компонента (спільної литовсько-польсько-української бригади (ЛИТПОЛУКРБРИГ))» (п. 120) [132]. Стратегією визначено базові підходи до розбудови «Люблінського трикутника» «як ефективної політичної платформи для рівноправного діалогу України, Республіки Польща та Литовської Республіки – трьох держав зі спільною історією та близькою культурою, ідентичною оцінкою сучасних безпекових реалій, спільним баченням шляхів реагування та розвитку євроатлантичних, європейських і регіональних процесів» (п. 200) [132].

Водночас, згідно «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України», пріоритетами є й «започаткування тісної взаємодії у форматах «трикутників» Україна – Республіка Польща – Румунія, Україна – Румунія – Республіка

Молдова сприятиме формуванню спільного порядку денного з актуальних питань у сферах зовнішньої політики, безпеки, оборони, економіки, регіонального співробітництва. Окрему увагу буде приділено поглибленню двосторонньої співпраці з Румунією в економічній та енергетичній сферах, які мають для обох держав стратегічний характер» (п. 122) [132].

Серед конкретних завдань регіонального співробітництва у «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України» названо «поліпшення інфраструктури державного кордону України з сусідніми державами – членами ЄС (Республікою Польща, Словацькою Республікою, Угорщиною, Румунією) шляхом розбудови існуючих та відкриття нових пунктів пропуску через державний кордон та сервісних зон, розвитку державно-приватного партнерства, розширення практики спільного прикордонного і митного контролю» (п. 138) [132].

Отже, у зовнішньополітичній діяльності України відносини з Республікою Польща та Румунією займають істотне, пріоритетне значення, їх подальший розвиток сприятиме руху нашої держави до ЄС.

3.4. Нова спеціальна процедура приєднання Україною до ЄС: підстави ініціювання та перспективи запровадження

Нові реалії російсько-української війни поставили на порядок денний проблему невідкладного приєднання України до ЄС. Політичним керівництвом України здійснено низку практичних кроків, результатом яких стало набуття нашою державою статусу держави-кандидата.

Зауважимо, що будь-яка європейська країна, яка погоджується просувати спільні цінності ЄС – повагу до людської гідності та прав людини, свободу, демократію, рівність та верховенство права – і відповідає певним умовам, які називаються «копенгагенськими критеріями», має право подати заявку на членство. Країни повинні мати функціонуючу ринкову економіку, стабільні демократичні інститути, а також бути здатними виконувати закони ЄС і виконувати зобов'язання щодо членства. Процес вступу до ЄС, який ще

називають приєднанням, має три основні кроки: кандидатуру, переговори про вступ і ратифікацію договору.

28 лютого 2022 року Президент України В. Зеленський підписав заявку на членство України у ЄС. У документах, що до неї додані, ідеться про те, що Україна поважає цінності, закріплені у статті 2 Договору про Європейський Союз, і має честь подати заявку на членство відповідно до статті 49 цього Договору. Україна просить розглянути заявку за спеціальною процедурою, тобто невідкладно почати формальний процес, що приведе до надання нашій державі статусу кандидата на членство. «Україна, заплативши таку величезну ціну за європейський вибір та безпеку Європи, буде в змозі пройти цей шлях», – наголошується в документах [24].

Мотивуючи подання заявки вступу України до ЄС Президент України В. Зеленський у своєму публічному зверненні, заявив, що зараз вирішальний момент для ухвалення такого рішення, «оскільки європейці усвідомлюють, що наші солдати борються за нашу державу, а отже, і за всю Європу. За мир для всіх європейських країн, за життя дітей, за рівноправність, за демократію. На його переконання, це справедливо, ми на це заслуговуємо, все це можливо» [23].

Ключовими є питання підстав запровадження такої процедури та її сутності. Ідею її започаткування запропонував ще 27 лютого 2022 року прем'єр-міністр Словаччини Едуард Хегер. Приєднання України до ЄС, на його думку потрібно для того, «щоб у майбутньому допомогти Україні стати на ноги і відновитися після війни» [213]. Наступного дня вісім президентів держав ЄС підписали спільний лист про необхідність запуснути пришвидшений вступ України до Євросоюзу. Наступного дня Угорщини, а згодом Ірландії. Європейський парламент 1 березня 2022 року переважною більшістю голосів (637 голосами «за», тільки 13 євродепутатів виступили «проти», 26 утрималися) затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ [49]. Утім, голос Європарламенту є рекомендаційним.

Фактично мова йде про створення виняткового механізму приєднання нової держави до євроспільноти. Не передбачена така можливість установчими документами про створення ЄС, традиційними бюрократичними процедурами, суперечить вона й стандартній «матриці» ухвалення рішень у ЄС. Механізм спеціальної процедури то її сутність не визначена остаточно, як і хронологічні межі здійснення. Опрацьовані джерела дають змогу означити її окремі компоненти, але вони повинні пройти обговорення й вже після цього буде запущений юридичний процес вступу України до ЄС. Ключовим мав стати саміт ЄС в Брюсселі (24-25.03.2022 р.). Європейська комісія планувала надати свій висновок щодо заявки України впродовж кількох місяців.

З огляду на предмет дослідження, акцентуємо на позиції з цього приводу очільників Республіки Польща та Румунії. Щодо Румунії, то там вважали, що ЄС має надати статус кандидата Україні – це буде правильне рішення для розвитку Євросоюзу. Президент Румунії Клаус Йоганніс заявив, що підтримка України у війні з Росією має включати пропозицію статусу кандидата на членство у ЄС. Про це він сказав після зустрічі з президентом Франції Еммануелем Макроном у Румунії. «На мою думку, статус кандидата має бути наданий якомога швидше, це правильне рішення з точки зору моралі, економіки та безпеки», – цитує політика Reuters. Він додав, що у контексті кандидатського статусу були спроби знайти реальне вирішення розбіжностей між європейськими державами [149].

Статус кандидатури надається одноголосним рішенням Європейської Ради, про яке свідчить рекомендація Єврокомісії, щодо офіційного прийняття заявки країни. Після цього Рада і країна-кандидат повинні погодитися на рамки для переговорів про вступ. Країни-кандидати також отримують фінансову та технічну допомогу протягом усього процесу вступу. (Бюджет ЄС на 2021-27 роки на допомогу до вступу становить 14,162 млрд євро.)

В середньому для вступу до ЄС кожному з 21 нинішнього члена, який пройшов процес вступу, потрібно близько дев'яти років. (Шість інших нинішніх країн ЄС були початковими членами-засновниками.) Однак терміни різняться

залежно від національної та глобальної політики та від того, наскільки країні потрібно реформувати власні закони, щоб відповідати стандартам ЄС. Для дев'яти країн повний процес вступу зайняв 10 і більше років; Кіпру та Мальті знадобилося майже 14 років, щоб офіційно приєднатися, найдовше з усіх нинішніх країн-членів. Просто досягнення статусу кандидата може зайняти кілька років. Серед нинішніх членів ЄС минуло в середньому приблизно 3,5 роки з моменту подання країною офіційної заявки до моменту затвердження Європейською Радою своєї кандидатури (додаток Д).

Заявки України та Молдови були схвалені приблизно в 11 разів швидше, ніж середньостатистичний член ЄС, що зайняло майже чотири місяці. (Україна подала заявку 28 лютого 2022 року, а Молдова подала заявку 3 березня; обидві країни отримали статус кандидатури 23 червня). Наступною найшвидшою стала Греція, яка піднялася до кандидатури приблизно за вісім місяців. Мальта (9,4 року) та Ірландія (8,4 року) взяли найдовше, щоб домогтися висування [201].

Отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС юридично закріпило на європейському рівні українські прагнення щодо незворотності євроінтеграційного вибору нашої держави та приналежності до європейської сім'ї.

На думку Президента, Україна має рухатися до початку переговорів щодо членства у Європейському Союзі з такою ж швидкістю, з якою здобула кандидатство. «Все, що маємо зробити для цього, ми зробимо. Синхронізувати законодавство України з правом Євросоюзу – ми виконаємо. Сформований і план імплементації всіх регламентів та директив ЄС у межах виконання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Це фактично спільне завдання для нас, для вас, шановні депутати, і для уряду нашої держави», – наголосив Володимир Зеленський. За його словами, сьогодні процес європейської інтеграції переведений в Україні зі сфери зовнішньої політики у сферу внутрішньої політики, і з цього починається справжня євроінтеграція. Глава держави

висловив переконання, що Україна завжди була Європою, а цінності українського народу – європейськими.

«Наш державотворчий досвід різних часів – це європейський досвід. І ось тепер ми прийшли до того, що наша державна система інституційно стає Європою», – акцентував Президент України [114].

Після того, як Європейська Комісія прийняла позитивне рішення про заявку України на членство в ЄС з 17 червня 2022 року, Україна отримала статус країни-кандидата на вступ до Євросоюзу. Це відкриває нові можливості для взаємодії з органами ЄС та доступ до нових можливостей. Серед них – Інструмент допомоги вступу (ІДВ, Instrument for Pre-accession Assistance), за допомогою якого ЄС підтримує реформи у країнах, що отримали статус кандидата, шляхом надання фінансової і технічної допомоги, започаткований у 2007 р. Його фінансування постійно зростає: на період 2007-2013 рр. бюджет ІДВ становив 11,5 млрд євро, на період 2014-2020 рр. – 12,8 млрд. євро, на 2021-2027 рр. – 14,162 млрд євро.

Надання Україні статусу кандидата у члени ЄС активізувало дискусії з питання “а навіщо це все Євросоюзу?”. Привернемо увагу до нещодавньої публікації видання «Європейська правда», автори якої узагальнюють ключові підходи до проблеми [80]. Серед них : прагнення ЄС до стратегічної автономії, в чому йому може допомогти Україна; перспективи релокації бізнесу західних держав в Україну; посилення продовольчої безпеки та зменшення залежності європейських держав від російських енергоносіїв; зміцнення обороноздатності НАТО та ін.

Вивчення євроінтеграційного досвіду інших держав-членів ЄС дає підстави припустити, що здійснення всіх передбачених міжнародно-правовими актами процедур щодо набуття повноцінного членства в ЄС займає в середньому 10 років. Ще недавно очільники ЄС називали для України 20-25 років. Сьогодні звучать більш оптимістичні строки – сім-вісім років.

Значною мірою все залежить не тільки від перебігу і наслідків російсько-української війни, що триває на нашій землі з 2014 року, а й

виконання вимог, поставлених структурами ЄС перед нашою державою у різних сферах щодо імплементації реформ, зокрема щодо подолання корупції та ін. (Додаток Е).

На цьому шляху Україна може опертись на всебічну підтримку Республіки Польщі та Румунії, які займають послідовну позицію щодо територіального суверенітету України.

Висновки до третього розділу

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, відкрило «вікно можливостей» для реального зближення нашої держави та європейської спільноти шляхом гармонізації законодавства з *acquis* ЄС та впровадження європейських принципів, підходів та практик. Уже сьогодні головне, що процес набуття Україною повноцінного членства в ЄС набув нового реального змісту : нашій державі надано статус кандидата.

Попереду тривалий процес, адже переговори про вступ починаються, коли країна-кандидат адаптує своє національне законодавство відповідно до правил ЄС, які називаються *acquis*. Формально завершуються після того, як кожна з 35 глав *acquis* (які зосереджені на таких темах, як оподаткування, навколишнє середовище та оборонна політика) одноголосно закрита. Договір про вступ підписується країною-кандидатом і ЄС (за згодою Ради, Комісії і Парламенту) і пізніше ратифікується кандидатом і кожною країною ЄС, коли він стає обов'язковим. Відтепер країна вважається «країною, що приєднується» до офіційної дати вступу, коли вона стане повноправним членом ЄС.

Успіх європейської інтеграції України буде значним внеском у стабільність та безпеку Європейського континенту, істотно залежить від подальшого ходу війни, віримо, її переможного завершення Україною. Суттєвими є також нові геополітичні реалії в Європі та світі, які виникнуть внаслідок цього.

Зусилля української дипломатії повинні бути спрямовані на те, щоб підтримку приєднанню України висловили всі без винятку держави-члени ЄС, адже для прийняття остаточного рішення потрібен повний їх консенсус. Чималих зусиль слід докласти й для того, щоб той рівень підтримки прагнень України, що є нині в європейських державах й унеможливив би спроби окремих політиків голосувати проти заявки України. Багато треба зробити й у самій Україні по шляху реалізації започаткованих реформ.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави сформулювати наступні висновки:

1. Теоретичне осмислення проблем європейської інтеграції базується на розумінні її як цінності демократії та державотворення, а тому впродовж десятиліть привертає увагу законотворців й науковців. На сьогодні осмислення міжнародно-правових процесів євроінтеграції оформилось у самостійний науковий напрям з власними концептуальними конструктами, знайшло відображення в різноманітних концепціях та напрямках наукової думки. кожна з теорій євроінтеграції має свої переваги й недоліки, але загалом вони створюють підґрунтя для осмислення досліджуваних процесів.

Інтеграційні процеси мають під собою міцну основу, закладену базовими міжнародно-правовими актами про створення ЄС, його розширення та функціонування його інститутів. Міцності євроспільноти та кожної з держав-учасниць сприяє й ефективна реалізація міждержавної правової інтеграції. Її розширення об'єктивується посилення впливу транснаціональних корпорацій, діяльність яких на європейському ринку вимагає чіткого правового регулювання. Дезінтеграційні процеси, які в останні два десятиліття набувають сили під тиском складних міграційних проблем, а також нагальна необхідність вироблення спільної безпекової політики потребують спільного узгодження дій, норм законодавства усіх країн. Очевидно модернізації потребує й процедура розширення ЄС.

Практика реалізації курсу на вступ до ЄС Республіки Польщі та Румунії й особливості його в Україні об'єктивують її дослідження у порівняльному аспекті. Аналіз наукового дискурсу дає підстави твердити, що осмислення міжнародно-правових процесів інтеграції Польщі, Румунії та України до Європейського Союзу розвивається як на теоретичному, методологічному й емпіричному підґрунті у західній науці і практиці, так і на підставі власного та внутрішнього поступу що регіонально, що в кожній окремій країні.

2. Вступ Республіки Польщі (2004) та Румунії (2007) до ЄС став ключовим актом їх новітньої історії. Участь цих держав у новітніх

євроінтеграційних процесах забезпечила їх розвиток, має певні здобутки, особливості та й проблеми.

3. Європейська інтеграція визначена в українському законодавстві як фундаментальний національний інтерес, є підтвердженням європейської ідентичності Українського народу, й разом з євроатлантичною, незворотнім курсом держави.

4. Зовнішня агресія та системні проблеми внутрішньодержавного розвитку зумовили певні особливості реалізації євроінтеграційних прагнень України, які сповільнили динаміку реалізації структурних реформ в українському суспільстві, натомість співпраця з державами-членами ЄС та її структурами розвивались більш ефективно.

5. На шляху до набуття повноцінного членства в ЄС Україна не тільки широко використовує досвід Республіки Польща та Румунії, але й отримує від них всебічну підтримку та допомогу як політичну так і економічну. Тривалий час саме Республіка Польща є «адвокатом» України, надаючи суттєву допомогу на шляху інтеграції до європейської спільноти.

6. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, нагальна потреба у створенні нових безпекових механізмів захисту національного суверенітету та територіальної цілісності спонукали до ініціювання очільниками держави запровадження нової спеціальної процедури приєднання України до ЄС. Ініціатива ця підтримана більшістю держав-членів ЄС, зокрема й досліджуваними, й здійснено перший вагомий шлях – Україна вже набула статусу держави-кандидата на вступ до ЄС. Складність запровадження нової спеціальної процедури пов'язана з відсутністю регулятивних механізмів у правових актах ЄС та відповідної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзінг Р. Європеїзація та інтеграція. Концепти дослідження. *Європейська інтеграція* / Уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; Пер. з нім. М. Яковлева. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 255–274.
2. Александров О. Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2016. URL: <http://old.niss.gov.ua/content/articles/files/Aleksandrov-91492.pdf>
3. Андрейко В. Актуальні аспекти українсько-румунського транскордонного співробітництва в рамках єврорегіонів. *Геополітика України : історія і сучасність* : збірник наук. праць. Вип. 3. Ужгород: Закарпатський державний університет, 2010. С. 300-324.
4. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
5. Артёмов І. В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз : Навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2007. 384 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип. 7).
6. Артёмов І. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції : навч. посіб. У 2-х кн. Ужгород : Ліра. 2008. Кн. 1. 332 с.
7. Баймуратов М., Хоббі Ю. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами : монографія. Суми : Унів. кн., 2013. 298 с.
8. Базив Д. П. Геополитическая стратегия Украины. Київ, 2000. 192 с.
9. Баркалова І. М. Теоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40–70-х роках ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2013. № 1. С. 9–16.
10. Барчій І. Перспективи подальшої участі України у рамках міжнародного регіонального формату – східного флангу НАТО – «Польща – Румунія – Туреччина». *Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура. Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. «Формат розвитку*

відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів, прав національних меншин та пандемії Covid-19» / Відп. за випуск: В. І. Гиря., М. М. Вегеш. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. С. 93–96.

11. Басараб М. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Нац. ін-т стратег. дослідж., Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ. 2004. 15 с.

12. Бережна К. Принципи організації та функціонування інститутів влади в Європейському Союзі та Україні : порівняльно-правовий аналіз : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2017. 407 с.

13. Бочаров С. В. Шлях Польщі до Європейського Союзу. Донецьк: ДонНУ. 2011. 270 с.

14. Брусиловська О. І. Політико-системні трансформації в регіоні Східна Європа у 1989 – 2004 рр.: аналіз політичної думки. *Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки : монографія / за заг. ред. І. М. Коваля, О. І. Брусиловської. Одеса : Одеський нац. ун-т імені І.І. Мечникова. 2016. С. 154–182.*

15. Бусленко В. Моделі взаємодії між урядом та парламентською опозицією в країнах Європейського Союзу (на прикладі країн Вишеградської групи). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. 2013. № 10. С. 32–37.*

16. Бутирська І. В. Членство Румунії в ЄС та її соціальні реформи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу : Зб. наук. статей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. Т. 31-32. С. 220–225.*

17. Бутирська І. Розвиток політики та економіки Румунії в ЄС. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Modern Historical and Political Issues: Зб. наук. статей. Чернівці : Journal in Historical & Political Sciences. Chernivtsi: Чернівецький нац. ун-т, Chernivtsi National University, 2018. Т. 37–38. С. 131–139.*

18. Валевський О. Л., Гончар М. М. Структура геополітичних інтересів України. Київ : НІСД, 1995. 99 с.
19. Виступ Президента України на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 22.09.2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zagalnih-debatah-77-yi-sesiyi-77905>
20. Вітер Д. Концепції та підходи до дослідження інтеграційних процесів. Геополітика України : історія і сучасність : Зб. наук. праць. Вип. 3. Ужгород, 2010. С. 42–62.
21. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
22. Волович О. «Українсько-польські відносини : «...без вільної України не буде і вільної Польщі». Листопад 1, 2015. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/pol_vybir/
23. Володимир Зеленський : Звертаємося до ЄС щодо невідкладного приєднання України за новою спеціальною процедурою. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 28.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zvertayemosya-do-yes-shodo-nevidkladnogo-73245>
24. Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі: *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 28.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249>
25. Вольський О. Розвиток проблематики місцевого самоврядування та децентралізації влади у Центрально-Східній і Східній Європі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Вип. 1. С. 20–25.
26. Вступ Румунії до Євросоюзу. *Wiki.uk-ua.nina.az*. URL: <https://cutt.ly/UNBhlJj>

27. Гаряча Ю. Механізм адаптації законодавства Польщі до *acquis communautaire* в рамках угоди про асоціацію між Польщею та ЄС: досвід для України. URL: <http://old.niss.gov.ua/MONITOR/mart2009/25.htm>

28. Геополітика : енциклопедія : навч. посібник / За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

29. Глава держави прийняв вірчі грамоти у послів Киргизстану, Румунії, Бельгії та Іспанії. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 17.08.2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-prijnyav-virchi-gramoti-u-posliv-kirgizstanu-77093>

30. Гнатівський М. М. Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ : Промінь, 2005. 224 с. (Серія «Бібліотека кафедри міжнародного права»).

31. Горбулін В. Україна та стратегічні перспективи Європи. *Дзеркало тижня*. 2013. 18 травн. (№ 17). С. 3.

32. Грачевська Т. О. Концепції європейської інтеграції в контексті процесів глобального та регіонального розвитку. *Європейський Союз в сучасній системі міжнародних відносин* : кол. моногр. / за ред. В. С. Сергєєва. Дніпропетровськ : Інновація. 2015. С. 58–72.

33. Гурська З. «Україна як стіна між Заходом і Сходом. Що думають про нас сусіди.» Червень 11, 2015. URL: http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1853651-ukraina_yak_stina_mig_zahodom_i_shodom_shcho_dumayut_pro_nas_susidi_2062694.html

34. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Львів : ЛНУ, 2003. 111 с.

35. Дністрянський М. С. Політична географія України : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с.

36. До парламентів і народів світу : Звернення Верховної Ради України від 05.12.1991 р. № 1927-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 8. Стор. 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1927-12#Text>

37. Договір про запровадження Конституції для Європи : Проект. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_647#Text
38. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 р.). *Верховна Рада України : Офіційний вебсайт. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
39. Договір о Європейском Союзе. Маастрихт, 7 февраля 1992 г. *Верховна Рада України: Офіційний вебсайт. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
40. Допомога ЄС Україні. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/politika-yes-shchodo-ukrayini/dopomoga-yes-ukrayini>
41. Доценко К. О. Історія європейської інтеграції : Європа «концентричних кіл» Е. Балладюра. *Історичний архів* : Зб. наук. праць. Миколаїв. 2009. URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-10239.html>
42. Дудар С. К. Європейська правова інтеграція: характеристика основних моделей. *Юридична наука.* 2015. № 5. С. 162-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_5_20
43. Дудкевич В. Євроінтеграційний дискурс політологічних досліджень в Україні. *Регіональні студії.* 2021. № 25. С. 104–109.
44. Дудкевич В. Євроінтеграційні практики України: специфіка політико-нормативного регулювання. *Політикус.* 2021. № 3. С. 47–53.
45. Дудкевич В. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. *Політичне життя.* 2021. № 1. С. 119–124.
46. Євроінтеграційний портал : Офіційний вебресурс. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/platforma-gromadyanskogo-suspilstva>
47. Євроінтеграційні прагнення українців : від амбівалентності до у вираження. Український соціологічний портал. 31.08.2022. URL: <https://usp-ltd.org/ievrointehratsijni-prahnennia-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uvyraznennia/>

48. Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва». 2014. 50 с.

49. Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. *Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України*. 2022.1.03. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/03/1/7135011/>

50. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студ. ВНЗ та слухачів магістерської підготовки за напрямом “Держ. управління” / Кол. авт.; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 464 с.

51. Європейська інтеграція України : Політико-правові проблеми. Київ : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2005. 332 с.

52. Європейська та євроатлантична інтеграція: навч. посіб. / О. В. Баула, Т. В. Божидарнік, Т. М. Вісіна, Н. М. Галазюк, О. М. Зелінська О. Я. Кравчук, П. Я. Кравчук, Л. В. Корольчук, О. М. Лютак, Т. Л. Никитюк, Л. В. Савойї, О. А. Урбан. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2016. 328 с.

53. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. Київ : НІСД, 2012. 192 с.

54. Європейський Союз: вчора, сьогодні, завтра: навч. посіб. / укл. Макар Ю. Чернівці: Рута, 2008. 224 с.

55. Європейський Союз у міжнародних відносинах : навч. посіб. / [С.В. Андрущенко та ін. ; за ред. В.В. Копійки] ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2021. 560 с. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/26416/mod_book/chapter/958/EU%20in%20IR.pdf?time=1644398263399

56. Зайцева З. І., Ротар Н. Ю. Процес європейської інтеграції Румунії: основні результати та досвід для України. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 3(9). С. 161–174.

57. Златін О. Особливості становлення зовнішньої політики посткомуністичної Румунії. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 24 : Міжвідомчий зб. наук. праць. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zlatin_Oleksandr/Osoblyvosti_stanovlennia_zovnishnoi_polityky_postkomunistychnoi_Rumunii.pdf?

58. Зленко А. Дипломатия и политика: Украина в процессе динамических геополитических перемен. Харків : Фолио, 2004. 559 с.

59. Зовнішня політика Польщі щодо України за президентства Броніслава Коморовського, прем'єрства Дональда Туска та на початку каденції прем'єр-міністра Еви Копач (2010-2015) URL: <https://cutt.ly/cCp2Byuq>

60. Інтеграція в рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною і ЄС. Міжнародний Фонд «Відродження». 2019. URL: <https://cutt.ly/JCp26pp>

61. Інтеграція до ЄС: стан, особливості, виклики. Центр Разумкова. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf

62. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі: аналіз підходів парламентських політичних сил: монографія. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 328 с.

63. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н., Нападиста В. Виклики й інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та Донбасі: аналіз оцінок зарубіжних аналітиків і експертів. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 184 с.

64. Кваша О., Синякова А. Україна та ЄС : проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 23. Ч. 1. С. 112–117.

65. Кирило Тимошенко провів зустріч з Послом Румунії щодо участі в реалізації Fast Recovery Plan. *Президент України Володимир Зеленський*.

Офіційне інтернет-представництво. 27.09.2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/kirilo-timoshenko-proviv-zustrich-z-poslom-rumuniyi-shodo-uc-78045>

66. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 103–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ PoMe_2004_6_12

67. Коваль-Гончар М. Головування Німеччини у Раді ЄС : сильніша Європа та шанси для України. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2020. 33 с. URL: <http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/07/Germany3-1.pdf>

68. Коваленко Є.О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 01/2008. Вип. 32. С. 210–219.

69. Ковальова О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 340 с.

70. Конституція України : [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.]. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 ; поточна ред. ред. від 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

71. Копійка В. В. Європейський Союз : досвід розширення і Україна. Київ : Юрид. думка, 2005. 448 с.

72. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Історія і засади функціонування. Київ, 2012. 759 с.

73. Копійка В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. 253 с.

74. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення : навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Київ : Ін Юре, 2001. 448 с.

75. Копійка В. В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна. Київ : Юрид. думка, 2005. 448 с.

76. Корнієнко, В. О. Україна в Європі і світі : електрон. навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2018. URL: <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/index.html>

77. Кост І. Стратегічні комунікації України у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини.* 2020. № 1(51). С. 36–38.

78. Круглашов А. Розвиток європейських досліджень у регіональних наукових центрах України: приклад Чернівців. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини.* 2013. Вип. 32. С. 32-39.

79. Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив. 2015. 53 с.

80. Ливч Д., Шаїпова Ю., Костриба О. Посилити ЄС : чому членство України потрібне самому Євросоюзу. *Європейська правда.* 2022. 27 вересня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/27/7147575/>

81. Ложечкін В. Етапи європейської інтеграції Республіки Польща (1989 – 2004 рр.). *Наука. Релігія. Суспільство.* 2009. № 2. С. 49–53.

82. Луць Л. Правова інтеграція: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2004. № 39. С. 79–85.

83. Лясота А. Є. Політична система Європейського Союзу: особливості та основні центри прийняття політичних рішень. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія.* 2015. № 1. С. 119–128.

84. Кресіна І. О. Політико-правові аспекти євроатлантичної інтеграції України. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки.* Вип. 85 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2019. С. 264–279.

85. Максименко І. В. Об'єднана Європа в новому тисячолітті: аналіз наукових підходів. *Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки : монографія / за*

заг. ред. І. М. Коваля, О. І. Брусиловської. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. С. 89–112.

86. Малько Ю. Непросте сусідство. Інтерв'ю Надзвичайного та Повноважного Посла України в Румунії. URL: http://dialogs.org.ua/print.php?part=issue&m_id=9637

87. Манжола В., Муравйов В., Філіпенко А., Сапсай А., Копійка В. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи: монографія. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2007. 320 с.

88. Мельничук Л. Н. Особливості Договору про вступ Румунії та Болгарії до Європейського Союзу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2014. Вип. 13 (спецвипуск). С. 466-473.

89. Мельничук Л. Н. Політико-правові засади інтеграції Румунії до Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. 20 с.

90. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки : монографія / за заг. ред. І. М. Коваля, О. І. Брусиловської. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. URL: <http://cis-onu.com/publikatsiji/knigi/286-mizhnarodni-vidnosini-ta-politika-derzhav-v-umovakh-globalnikh-transformatsij-analiz-suchasnoji-politichnoji-dumk>

91. Міністерство закордонних справ України. Веб-портал. URL: <https://mfa.gov.ua>

92. Моца А. Європейська інтеграція: загальнотеоретичний аналіз поняття. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 156–160.

93. Мушак Н. Концептуальні засади європейської інтеграції у сфері транскордонного співробітництва. *Віче*. 2015. № 10. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/4733/>

94. Науково-дослідницький інститут європейських та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <http://rieirs.org.ua/index.php/uk/pro-nas/pro-instytut>

95. Огризко В. С. Зовнішня політика України: обстоювання глибинних національних інтересів. *Національна безпека: український вимір* : Зб. наук. праць Інституту проблем національної безпеки. Київ : ІПНБ, 2008. № 1-2 (20–21). URL: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nac_bez/texts/2008-01/ogrysko.pdf

96. Онищук О. Р. Особливості суспільно-політичної трансформації Румунії в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2014. 19 с.

97. Онищук О. Р. Політико-правові особливості Румунії щодо набуття членства в Європейському Союзі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2015. №. 15(861). С. 227–232.

98. Онлайн-дискусія «Шлях до Європи: польський і український досвід». Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України 29.04.2021 р. URL: <https://ipiend.gov.ua/novyny/onlajn-dyskusii-shliakh-do-ievropy-polskyj-i-ukrainskyj-dosvid/>

99. Основні напрями зовнішньої політики України : Схвалені Постановою Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

100. Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до Європейського союзу та НАТО (листопад–грудень 2021 р.). Разумков центр. 24.12.2022. URL: <https://cutt.ly/4NNBqhp>

101. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України : теорія, методологія, механізми : [монографія]. Миколаїв : Вид. ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.

102. Палагнюк Ю. В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С. 76-85.

103. Піляєв І. С. Неофункціоналістське бачення європейської інтеграції : спроба критичного аналізу. *Вісник КНУ*. 2003. Вип. 58. С. 44–49. (Серія “Філософія. Політологія”).

104. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : «Новий Світ-2000», 2016. Т. 1. 516 с.

105. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть : методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : «Новий Світ-2000», 2017. Т. 2. 535 с.

106. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т.1 Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса Київ : Парлам. вид-во, 2016. 656 с.

107. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода ; відп. ред. і упоряд. О. Майборода. Київ : Парлам. вид-во, 2016. 688 с.

108. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.: Гол. ред.. В. М. Литвин. Київ : Ніка-Центр, 2008. 988 с.

109. Польща – Європейський Союз : шлях інтеграції. 44 с. URL: http://cent.dn.ua/docs/Poland_EU.pdf

110. Польща, Румунія та Угорщина розкритикували новий закон про освіту в Україні через мовне питання.» kurs.if.ua. Вересень 11, 2017. URL: <http://kurs>.

if.ua/news/polshcha_rumuniya_ta_ugorshchyna_rozkrytkuvaly_novyuy_zakon_pro_ osvitu_v_ukraini_cherez_movne_pytannya_57700.html

111. Посельський В. Європейський Союз : інституційні основи європейської інтеграції. Київ : Смолоскип, 2002. 168 с.

112. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / [ред.: О. В. Петришин]. Харків : Право, 2013. 976 с.

113. Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 31 жовтня 2017 року). Львів: ННПП НУ «Львівська Політехніка», 2017. 157 с.

114. Президент під час виступу у Верховній Раді : Ми створюємо в Україні Коледж Європи. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 28.07.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pid-chas-vistupu-u-verhovnij-radi-mi-stvoryuyemo-v-76725>

115. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106: поточна ред. – Ред. від 18.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>

116. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI; поточна ред. – Ред. від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/aws/show/2411-17>

117. Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 2.07.2008 р. № 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594-2008-%D0%BF#Text>

118. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

119. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин : Постанова Верховної Ради Української РСР від

25.12.1990 р. № 581-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 5. Ст. 25.

URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12#Text)

120. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : Схвалено Указом Президента України № 1072/2000 від 14.09.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>

121. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 1 грудня 2020 року. Чернівці : Технодрук, 2020. 248 с.

122. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : інституціональний вимір. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.

123. Ротар Н. Теоретико-методологічні підходи в політичних дослідженнях. *Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 ч. Т.1 : Політична наука : західні тренди розвитку й українська специфіка* / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол. : чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова) та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2016. С. 92–139.

124. Румунія. URL: Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%8F>

125. Румунія підтримує прагнення України стати членом ЄС та НАТО – прем'єр. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/08/23/7126922/>

126. Сарафінчан Л. Н., Борісов Ю. С. Розвиток політичного життя Румунії після вступу до НАТО та Європейського Союзу. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 749-754.

127. Світова та європейська інтеграція : організаційні засади : навч. посіб. / За ред. Я. І. Малика, М. З. Мальського. Львів : [б. в.], 2000. 402 с.

128. Сергєєв В. С., Прокопенко Л. Л. та ін. Європейський Союз в сучасній системі міжнародних відносин. Дніпропетровськ : Інновація, 2015. 300 с.

129. Сіденко В. Р. Україна в процесах міжнародної інтеграції. Харків : Форт, 2003. 280 с

130. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування : ідентичність, патріотизм, цінності (17-18 серпня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

131. Симоненко Р. Г. Про геополітичний фактор в історії України : Зв'язок геополітики й історичного розвитку України. *Український історичний журнал*. Вип. 3. 2001. С. 105–127.

132. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України : Затв. Указом Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

133. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу : Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

134. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Затв. Указом Президента України від 14.09.2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

135. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу : Затв. Указом Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

136. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року (проект). Київ : Інститут держави і права України, 2022. 190 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1nHHbHCXIyPc3o8VKzucjPGJ-47SCjPds/view?fbclid=IwAR29Wf7vJL4Y7yX2K1Zvu3ATTwwILY3erch2YhzZSabo7xvpoOS_MoFBn04

137. Сокур О. В. Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 50–58.

138. Тарасенко К., Серета Т. Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 400–404.

139. Теорія міжнародного права : навч.-метод. посіб. / за ред. зав. кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Вид-во «Гельветика», 2020. 224 с.

140. Тиркус Ю. С. Теоретичні засади дослідження процесів політичної інтеграції. *Вісник СевНТУ. Сер. : Політологія*. 2013. Вип. 145. С. 100–104.

141. Тігіпко С. Наше місце на карті світу. *Дзеркало тижня*. 2010. № 32 (760) (29 серпня – 4 вересня). С. 19.

142. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи : монографія / За заг. ред. І. Артёмова. Ужгород: МПП «Гражда». 2012. 520 с.

143. Тригуб О. І. Теоретичні засади європейської інтеграції. *Грані*. 2013. № 9. С. 148–153.

144. Трихліб К. О. Інтеграція: сутність і особливості. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 100–105.

145. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано Верховною Радою України із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

146. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Ратифікована Законом України № 237/94-ВР від 10.11.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

147. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / Ф. М. Рудич, Р. В. Балабан, О. П. Дергачов [та ін.]. Київ, 2002. 488 с.

148. Україна вперше бере участь в переговорах глав МЗС Східного флангу НАТО. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukrajina-vpershe-bere-uchast-v-perehovorakh-hlav-mzs-skhidnoho-flanhu-nato.html>

149. Україна має отримати статус кандидата в ЄС якнайшвидше – президент Румунії. *ТСН*. 2022. 15 липня. URL: <https://tsn.ua/politika/ukrayina-maye-otrimati-status-kandidata-v-yes-yaknayshvidshe-prezident-rumuniyi-2087491.html>

150. Україна-Румунія-Молдова : історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: Зб. наук. праць. Чернівці: Букрек, 2009. 480 с.

151. Фалалєєва Л. Роль Копенгагенських критеріїв у реалізації цінностей Європейського Союзу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 114–122.

152. Федуняк С. Г. Інтерес національний. *Геополітика : енциклопедія : навч. посіб.* / ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. С. 326–327.

153. Фонтейн П. Європа у 12 уроках. Київ : Компанія ЛК, 2005. 63 с.

154. Хаустова М. Г. Правова інтеграція: теоретичний аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 192-203.

155. Хаустова М. Г. Проблема організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2013. № 121. С. 12–29.

156. Ціватий В. Дипломатичний інструментарій, дипломатія неурядових акторів і регіональні ініціативи Румунії в Чорноморському регіоні (2006–2018 рр.) : досвід для України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Modern Historical and Political Issues*: Збірник наук. статей. Чернівці, 2018. Т. 37–38.

С. 228–240.

157. Чекаленко Л., Солошенко В. Наукова концептуалізація євроінтеграційного курсу України. *Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук*

М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода ; відп. ред. і упоряд. О. Майборода. Київ : Парлам. вид-во, 2016. С. 675–687.

158. Череватий С. В. Розвиток ідеї європейської інтеграції та її значення для України. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2010. Вип. 19. С. 358–366.

159. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Кафедра міжнародних відносин. URL: <http://www.interrel.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/05science>

160. Чи загрожує Польщі вихід з ЄС? Укрінформ. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3336554-ci-zagrozue-polsi-vihid-z-es.html>

161. Чорна Н. М. Інтеграція Польщі до НАТО та ЄС: особливості, основні етапи і наслідки (кін. 80-х рр. ХХ ст. – 2005 р.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2008. 20 с.

162. Чорна Н. М. Нормативно-правове забезпечення інтеграції Польщі у європейські та євроатлантичні структури. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. Вип. 12. С. 306–314.

163. Чорна Н. Політика Європейського Союзу щодо країн Центрально-Східної Європи (кін. 80-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки*. 2012. Вип. 19. С. 409–420. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2012_19_35

164. Чорна Н. Роль Польщі в європейській інтеграції України : інтерпретації українських дослідників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2014. Вип. 2(1). С. 234–240.

165. Шамраєва В. Політика європейської інтеграції : підручник. Харків : Магістр, 2012. 223 с.

166. Шимон І. П. Правова система Румунії: теоретичні та історико-юридичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 24 с.

167. Шлях до ЄС Вишеградських країн: уроки для України. Фонд «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва». 2015. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13318048035a71a8a708cc49.06571067.pdf>

168. Ще більше українців почали підтримувати вступ України до ЄС та НАТО. Соціологічна група «Рейтинг» 18.02.2022. URL: <https://parlament.ua/news/shhe-bilshe-ukraincziv-pochali-pidtrimuvati-vstup-ukraini-do-es-ta-nato>

169. Що більше доданої вартості виробляє Україна, то більше доданої безпеки отримують люди у світі – виступ Президента України на саміті філантропії Forbes 400. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 23.09.2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/sho-bilshe-dodanoyi-vartosti-viroblyaye-ukrayina-bilshe-doda-77933>

170. Що спонукає Польщу до підтримки України. УНЦПД. 2015. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/publikatsii/research-updates/scho-sponuka-polschu-do-pdtrimki-ukra-ni>

171. Юрчишин Я. Історії успіху й досвіду: скільки часу пройде від кандидатства до вступу до ЄС? *Українська правда*. 2022. 02 липня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/2/7355976/>

172. Явір В.А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт : монографія. Київ: Логос, 2018. 468 с.

173. Як сприймають Україну в країнах ЄС? Кейси Німеччини, Франції, Італії, Польщі. Київ : Центр «Нова Європа». 2020. 44 с.

174. Яковюк І. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 14–28.

175. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС : загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

176. Яковюк І., Трагнюк Л., Меделяєв В. Азбука європейської інтеграції. Харків: «Апекс+», 2006. 168 с.

177. Barcz J., Michoński A. Negocjacje w sprawie członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Wybrane problemy. Warszawa, 2002. 168 s.
178. Bartoszewski W. 290 dni ministra spraw zagranicznych.// Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. Warszawa, 1996. 123 s.
179. Buras Piotr. «Can Poland remain a leader of EU foreign policy.» ecf.eu. February 5, 2015. URL: http://www.ecfr.eu/article/commentary_can_poland_remain_a_leader_of_eu_foreign_policy418
180. Butyter D. Perspektywy współpracy Unii Europejskiej z Ukrainą. Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna – prawna u progu XXI wieku. 2015. S. 425–453. URL: http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66145/28_Daniel_Butyter.pdf
181. Codrea, G. Romania si Uniunea Europeana. *Scutul patriei*. 2002. 13 marfie. – P. 8
182. Commission Européenne - communiqués de presse - Communiqué de presse - operation phare - pologne/hongrie : assistance a la restructuration des economies. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/DOC_89_4
183. Curyło B. Negocjacje w procesie rozszerzenia Unii Europejskiejna Wschod: uwarunkowania, aktorzy, przebieg. Toruń, 2012. 189 s.
184. Danielewski J., Kloc M. Między Wschodem a Zachodem: gospodarcze miejsce Polski w Europie dziś i jutro. Fundacja im. Warszawa, 1991. 237 s.
185. Deputy Secretary Sherman's Call with Romanian Foreign Minister Aurescu. *U.S. Department of State*. January 31, 2022. URL: <https://www.state.gov/deputy-secretary-shermans-call-with-romanian-foreign-minister-aurescu/>
186. Dinan D. Encyclopedia of the European Union. Boulder, London: Lynne Rienner. 2000. 565 p.
187. Documents Concerning the Accession of the Republic of Bulgaria and Romania to the European Union. *Official Journal of the European Union*. L 157. Volume 48. 21 June 2005. 397 p.; URL: <https://www.fdfa.be/en/treaty-on-the-accession-of-the-republic-of-bulgaria-and-romania-to-the-european-union>

188. Doliwa-Klepacka A. Stanowienie aktów ustawodawczych w Unii Europejskiej. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA; Białystok, 2014. S. 80 – 82.
189. Doliwa- Klepacki Z. Integracja europejska. Łącznie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucja dla Europy. Białystok, 2005. 213 s.
190. Drăgan Gabriela Tendințe și evoluții la nivelul politicii de coeziune a UE / Institutului European din România. București, 2008. 456 c.
191. Dragusin N. Recursul la demnitate. 2006 URL: [http // www.mie.ro](http://www.mie.ro).
192. European Parliament resolution of 16 January 2020 on ongoing hearings under Article 7(1) of the TEU regarding Poland and Hungary (2020/2513(RSP)) 16 January 2020 – Strasbourg. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0014_EN.html
193. Halizak E., Parzymies S. Unia Europejska. Nowy typ w spólnoty międzynarodowej. Warszawa. 2002. 384 s.
194. Hatton L. Theories of European Integration. Civitas: Institute for the Study of Civil Society. URL: <https://www.civitas.org.uk/content/files/OS.16-Theories.pdf>
195. Horia, I. Bogați și săraci în Europa. Problema disparităților. Timișoara: Editura Mirton, 2006. 378c.
196. HotNews.ro. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sEL8Q&feature>
197. Jakubek-Lalik J. Transition from Authoritarian Regime to Democracy: The Role of Local Self-Government. The case of Poland. *International Journal of Civil Service Reform and Practice*. 2020. Vol. 5. No. 2.
198. Kaminska J. Europei zacja polskiej polityki zagranicznej // Studia Europejskie. 2008. № 3. S. 23–78.
199. Lastawski K. Od idei do integracji europejskiej. Wydawnictwo Adam Marszałek. Warszawa, 2004. 424 s.
200. Łastawski K. Polska racja stanu po w stąpieniu do Unii Europejskiej. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa, 2009. 251 s.
201. Leppert R. How exactly do countries join the EU? *Pew Research Center*. Jul 26, 2022. URL : <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/07/26/how-exactly-do-countries-join-the-eu/>

202. Melesceanu, T. Romania a trecut din tabara candidatilor la integrarea euro-atlantica in tabara potentialilor membri al acestei aliante. *Romanul*. 24 dec. 2009.

203. Michelot M. The “Article 7” Proceedings against Poland and Hungary: What Concrete Effects? Institute for European Policy. 2019. 6 May. URL: https://institutdelors.eu/en/publications/__trashed/

204. EU Parliament votes to trigger Article 7 sanctions procedure against Hungary. Deutsche Welle. 2018. 12 September. URL: <https://www.dw.com/en/eu-parliament-votes-to-trigger-article-7-sanctions-procedure-against-hungary/a-45459720>

205. Opiłowska E. Regionalisation in Poland: background, features and public perception. A first appraisal. *Belgeo: The Belgian Journal of Geography*. 2019. Vol. 2. URL: <https://journals.openedition.org/belgeo/34254>

206. Pawlak, Waldemar (avril 1994). *Demande d'adhésion de la Pologne à l'Union européenne*. URL: https://www.cvce.eu/obj/demande_d_adhesion_de_la_pologne_a_l_union_europeenne_5_avril_1994-fr-4299f6ed-f64c-43b5-b7ff-75474a6acb23.html

207. Polska w NATO. URL: <https://www.gov.pl/web/nato/polska-w-nato-rp>

208. Referendum ogólnokrajowe w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu dotyczącego przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej. *Państwowa Komisja Wyborcza*. URL: <https://referendum2003.pkw.gov.pl/sww/kraj/indexA.html>

209. Rettman A. EU threatens Polish funding over 'LGBTI-free' zones. *EU Observer*. 2020. 18 June. URL: <https://euobserver.com/justice/148681>

210. România : stat din sud-estul Europei Centrale. *Romania-Wikipedia*. URL: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A2nia>

211. Secretary Blinken’s Call with Romanian Foreign Minister Aurescu. *U.S. Department of State*. April 18, 2022. URL : <https://www.state.gov/secretary-blinkens-call-with-romanian-foreign-minister-aurescu-2/>

212. Skubiszewski K. Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemyslenia, oświadczenia, wywiady 1989-1993. Warszawa, 1997. 213 s.
213. Slovakia pushes for ‘special track’ for Ukraine toward joining EU : ‘New tools’ are needed for Europe to help Ukraine, Prime Minister Eduard Heger tells POLITICO. *Politico*. February 27, 2022. URL: <https://cutt.ly/NSOkOcs>
214. Styczyńska N. Poland. The future of the EU: new perspectives : report / The UK in a Changing Europe. March 2020. P. 20–21. URL: <https://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2020/03/Future-of-the-EU-report.pdf>
215. Suchocka R. Integracja europejska w polskiej perspektywie. Poznań, 1998. 203 s.
216. Swianiewicz P. Poland: Europeanization of Subnational Governments. *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe* / ed. by F. Hendriks, A. Lidström, J. Loughlin. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 480–504.
217. Travis A. 80% of Britain's 1.4m Eastern European Residents Are in Work. *The Guardian*. 2017. 10 July. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/10/majority-of-britain-eastern-european-residents-are-in-work>
218. Węc J. Pierwsza polska prezydencja w Unii Europejskiej. Uwarunkowania – Procesydecyzyjne – Osiągnięcia i niepowodzenia. Kraków, 2012. 318 s.
219. Wollmann H., Lankina T. Local government in Poland and Hungary: from post-communist reform towards EU accession. *Local democracy in post-communist Europe* / H. Baldersheim et al. Opladen: Leske and Budrich, 2003. P. 91–122.
220. Zaman Gh., Georgescu G. Romania’s association with European Union. Integration perspectives. 15 November 1994. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/79840/1/MPRA_paper_79840.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Базові установчі договори Європейської інтеграції

БАЗОВОЮ ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ Європейської інтеграції є чотири установчих договори:

Етапи європейської інтеграції

Етапи	Зміст
Зона вільної торгівлі	Скасування мита. Квот та інших обмежень у торгівлі між державами-учасниками при збереженні їх автономії у митній і торгівельній політиці стосовно третіх країн
Митний союз	Запровадження спільних зовнішніх митних тарифів і перехід до єдиної торгівельної політики стосовно третіх держав
Єдиний внутрішній (спільний) ринок	Митний союз плюс здійснення заходів, які забезпечують вільний рух послуг, капіталів і робочої сили (включаючи свободу їх професійної діяльності).
Економічний і валютний союз	Єдиний внутрішній ринок плюс гармонізація і координація економічної політики держав-учасниць на основі спільного прийняття рішень і контролю над їх виконанням, заміна національних валют єдиною. Єдина валютна і грошова політика

Етапи розширення ЄС (політична карта)

Історія розширення ЄС

Рік	Країна	Загальна кількість членів
1957	 Бельгія Італія Люксембург Нідерланди Франція ФРН	6
1973	 Велика Британія Данія Ірландія	9
1981	 Греція	10
1985	 Гренландія (автономна територія Данії) покинула союз	10
1986	 Іспанія Португалія	12
1990	 НДР (Об'єдналась із ФРН, надалі як єдина Німеччина)	12
1995	 Австрія Фінляндія Швеція	15
2004	 Естонія Кіпр Латвія Литва Мальта Польща Словаччина Словенія Угорщина Чехія	25
2007	 Болгарія Румунія	27
2013	 Хорватія	28

Стан виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС

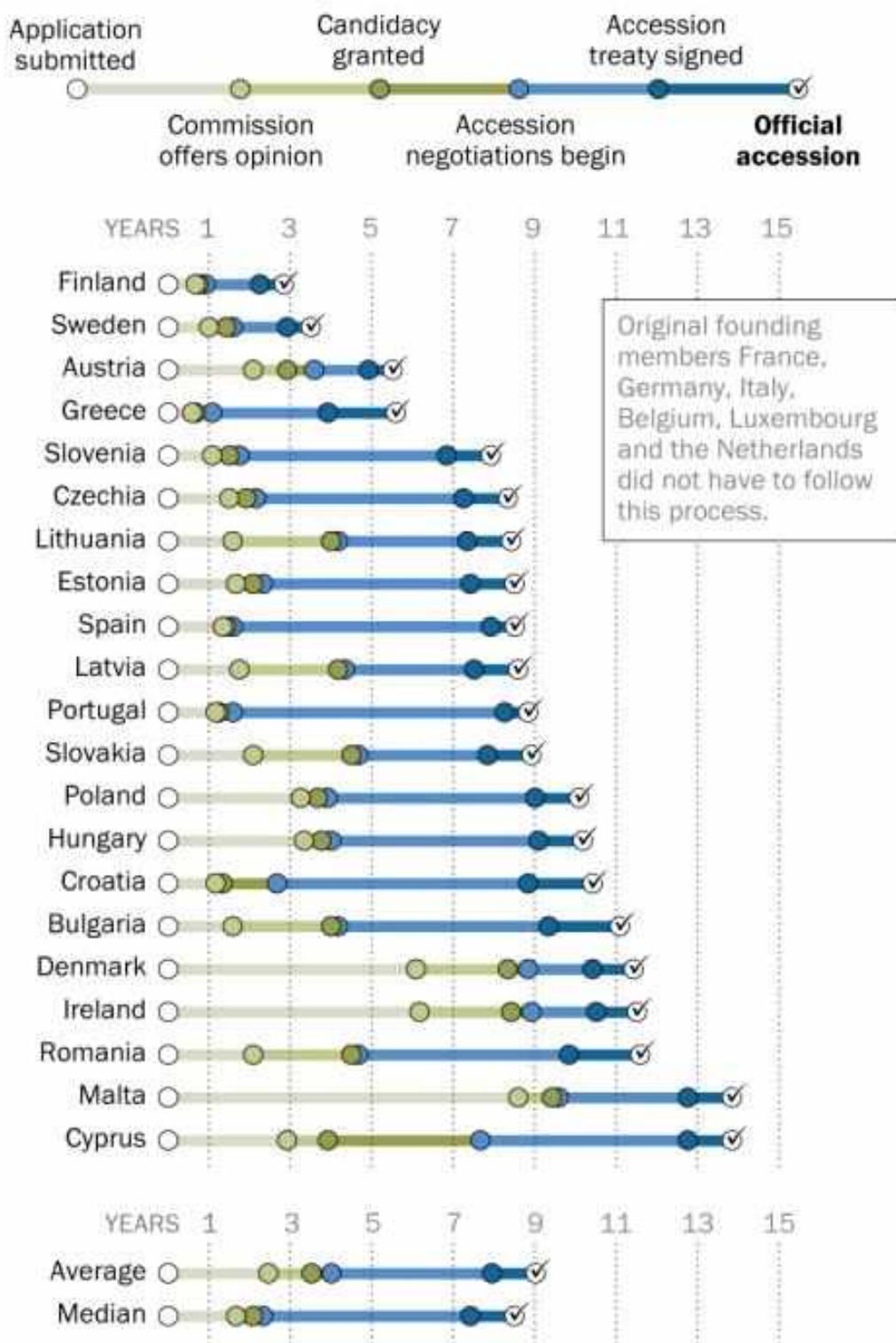

Динаміка результатів соціологічних досліджень щодо вступу України до Європейського Союзу

Терміни набуття державами статусу кандидата на вступ до ЄС

Leppert R. How exactly do countries join the EU? *Pew Research Center*. Jul 26, 2022. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/07/26/how-exactly-do-countries-join-the-eu/>

7 РЕЧЕЙ, ЯКІ ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО СТАТУС КАНДИДАТА ДЛЯ УКРАЇНИ В ЄС

01

02

03

04

05

06

07

Статус кандидата – це не подарунок Україні через війну.

Україна наразі не готова до членства в ЄС, але Україна є абсолютно кваліфікованою для кандидатства (candidacy).

Україна виконала вже 63% Угоди про асоціацію між ЄС та Україною – основного документа у відносинах, який передбачає часткове входження до спільного ринку ЄС.

У випадку з Україною статус кандидата – це лише політичне визнання проробленої технічної роботи.

Україна не шукає жодних шляхів навпростець

(shortcuts) – вона поважає і слідує всім процедурам розширення ЄС: подала заявку на членство в ЄС, заповнила в рекордні терміни опитувальник, очікує висновок Єврокомісії.

Статус кандидата надасть поштовх демократичним реформам в Україні,

об'єднавши навколо ідеї майбутнього членства в ЄС всі прореформістські сили в країні. Подібне вже було, коли Україна прагнула здобути право безвізових подорожей з ЄС і запустила незалежні антикорупційні інституції.

Кандидатство – це не членство, це лише початок шляху до членства!

Після надання Україні статусу кандидата Україна та ЄС матимуть достатньо часу, щоб реформуватись одночасно: Україна для проведення своїх внутрішніх трансформацій, ЄС для власної внутрішньої реформи.

Зі статусом кандидата відбудувати Україну після війни буде простіше, аніж без нього.

Цей статус дасть можливість для ширшого залучення саме європейських компаній – а не китайських, чи турецьких – у масштабну відбудову країни, яка після завершення бойових дій обіцяє стати найбільшим будівельним майданчиком світу. Це допоможе трансформувати українську бізнес-культуру та запровадити найкращі європейські бізнес-практики.

Рішення про статус кандидата для України жодним чином не шкодить руху до ЄС країн Західних Балкан.

Навпаки – дає новий імпульс політиці розширення і запускає змагання за принципом регати – хто перший здійснив необхідні реформи, той і здобув членство.

Нічого не провокує Путіна більше, аніж рішення, ухвалені з метою «не провокувати Путіна».

Статус кандидата – це чітка відповідь Володимиру Путіну, що Україна більше не може бути частиною Росії.

Вона вже належить до Європи і, коли буде готова, належатиме до ЄС.

Відтак, подальша війна Путіна за поглинання України великою мірою втратить сенс.

